ЯКУБ КОЛАС

ТОМ II

БЕЛАРУСКАЕ
ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА

ЯКУБ КОЛАС
(ТАРАС ГУШЧА)

ЗБОР ТВОРАЎ

ТОМ ДРУГІ

БЕЛАРУСКАЕ ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА
МЕНСК 1929

Друкавана ў друкарні
Беларускага
Дзяржаўнага
Выдавецтва

Зак. № 55. 3.000 экз. Галоўлітбел № 2177.

ЗЯЦЬ

I

Цешча к зяцю прышла ў госьці.
Ой, сярдзіты быў той зяць!
Ні пяшчоты, ні мілосьці,
А ў мінуты гневу, злосьці
Мог і лейцы ў рукі ўзяць,

Каб паставіць па-сваему
Ды ў свае ўзяць абцугі.
Не праціўся лепш Ахрэму:
Дасьць па карку і—халэмус—
Строгі, хай яго багі!

І пытае дачку маці:
— Ну, дачушка, як жывеш?
Як паводзіцца у хаці?
— Ох, матулька! што казаці—
Прападзеш з ім, прападзеш!—

Маладзіца тут у сьлёзы,
Бэсьціць мужа і кляне:
„А бадай яго залозы!
Буркатня адна, пагрозы,
Вокам ласкі ня зірне.

То яму дзяжа ня чыста,
То хлеб прэсны і сыры...
Ой, які ўжо наравісты!
Хоць ты падай прад ім лістам—
І да трох не гавары!

Будзіць рана да работы,
Нібы наймічку-слугу,
А рабіць няма ахвоты.
Гора з ім адно, згрызоты—
Жыць тут болей не магу!“

— Плюнь, дачушка!—кажа маці,—
Чорт яе, з пакораю!
Што сябе дарма згрызаці?
Заваліся на палаці
Ды прыкінься хвораю!

Ляжы, нібы ў агні,
Ды войкай, ды стагні
І ад сябе яго гані.
Пячы сабе яечню,
А гаду таму, жоху—
Нішчымнага гароху:
Раняць дух не канечна!—

І давай вучыць старая,
Як горш зяцю дапячы.
А ён дзьверы адчыняе!
— Так, так, матка, навучы,
Каб цябе зямля сырая!

Каб разумная да добрая была,
Ты-б на троп дурную навяла,
На дабро-б накіравала,
Гультаіна ты, завала,
Звадыяшка ты, сава,
Дубовая галава!
Ты ў чыю-ж гаворыш руку
І сыкаеш вужакаю?
А ну, цешча: за навуку,
Хадзі, вось я падзякую!

Вывеў цешчу ён вон з хаты,
Ды ў борану яе ўпрог!
Аж бражчаць у цешчы пяты,
Проста пыл курыць з-пад ног,
Цягне борану па полі,
Толькі стрыбалкі мігцяць.
— Ся, малая! Гэй, паволі!
Но, кабыла!—сьвішча зяць.
Выпраг цешчу зяць сярдзіты,
Ды па цешчы пугаўём!
Цешча коціцца кулём,
Ды праз поле, ды праз жыта
Смаліць к дзеду пяруном.

II

Прычхала дадому,
Засопшыся, цешча,
На зяця старому
І верне і плешча—

Такі-ж ён паганы,
Такі ўжо зацяты,
Тыран над тыранам,
Ён—гэрад пракляты!
Гатоў ён за словы—
Паслаў ім бог заця!—
Вазіць з лесу дровы!
Табою араці,
Яе ўзяў у клешчы,
Ганяў на палетак,
І кончыла цешча
Прамову вось гэтак:

— Ой, барджэй ты, дзед, зьбірайся,
Ідзі дочку ратаваць!
Толькі-ж сам асьцерагайся:
Гэта кат нам, а ня заяц!
А дзед слухаў, зубы сьцяўшы—
Ці праўдзіва-ж гэта весьць?
А нарэшце, палку ўзяўшы,
Сам да заця ідзе цесьць.

За дзьвярамі заяц стхарыўся,
Вуха к дзірцы прылажыў,
Слухаў ён, не варушыўся,
Што цесьць жонцы гаварыў.

— Ой, дурная-ж ты, дачушка!
Ці-ж бяз працы можна жыць?
Выкінь дур ты гэту, служка!
Мужу трэба наравіць.

Ен, няпраўда, не нягодны,
Ня дурны ён, ня гультай.
Дык жывеце, дзеткі, згодна
Ды язык ты свой трымай.

— Люба слухаць, што да ладу!—
З-за дзьвярэй гукае зяць:—
За разумную дараду
Ты на покуць, бацька, сядзь!—

Пасадзіў за стол старога,
— Смаж, брат жонка, каўбасу,
А я скочу да Крывога
І гарэлкі прынясу.—

Запішчалі ў печы скваркі,
Аж зьвініць скаварада.
З рук у рукі ходзіць чарка,
Чэсьць такая, што бяда!

Выпіў цесьць і зьеў на славу,
Хоць жывот расьперажы.
Зяць уважны і ласкавы,
Хоць да раны прылажы!

— Захадзі-ж да нас, старэчы,
Ды часьцей, не забывай!—
І ўзваліў яму на плечы
Здаравецкі каравай.

Дзед ідзе сабе, сьпявае,
Нібы зяць адмаладзіў.

Каравай ён ледзь трымае,
Аж плячук наверадзіў.

Цешча рукі заламала,
Дзеда згледзіўшы здалёк:
— Во! я борану цягала,
Цесьць з ярмом дамоў уцёк!

1907 г.

ПАСЛУШНАЯ ЖОНКА

I

Эх, Тацянка! эх, дзяўчынка!
Дзе радзілася яна?
Таня—гожая былінка,
Таня—красачка-вясна.
Не дзяўчына—чараўніца,
Сьвет схадзі, такой няма,
І ў палацах-камяніцах
Будзеш ты шукаць дарма,
Бо ня знойдзеш такой кралі,
Як Тацяна Чабарок.
Губкі тыя—ну, каралі,
Бровы—дужачкі-шнурок.
Тонкі стан і тварык белы,
Вочы-зоры—ясны дзень,
А як кіне погляд сьмелы,
Так і згоніць з сэрца цень.
Дух захваціцца хлапчыне,
У крыві агонь гарыць,
Як вачамі толькі ўскіне,
Або сьмехам адарыць.
Сохлі хлопцы па Тацяне,
Увіваліся за ёй

На вячорках, на гуляньні,—
Ды ў Тацяны нораў свой.

Ну, і непакорная,
Ну, і наравістая—
Не кажы да трох!
Бойкая, праворная,
Гора з ёю чыстае,—
Ох, Тацянка, ох!
Толькі і камандуе,
Толькі і загадвае—
Любіць весьці рэй.
Ходзяць хлопцы бандаю,
Ды гадаюць надвае
Цішка і Андрэй:

Ажаніся—клопату
Набярэшся многа ты
Нажывеш бяды.
Будзе шуму-лопату
І людзкога рогату,—
І сьвішчы тады.
Хочацца і колецца—
Лёгка заняволіцца,
Дзеўка—крапіва!
Ходзяць хлопцы, галяцца.
Думкі-ж як наваляцца,
Ходзіць галава.

На ўсе рукі хват Даніла,
Спрытны хлопец і дужэц.

Ростам—сажань, плечы—сіла,—
Адным словам, маладзец.
Толькі-ж... эх падбіт Даніла.
Чым? дзявочым хараством...
Эх, Тацяна! што зрабіла
Ты з Данілам-малайцом?
Ды Тацяна маладая,
Калі праўду ўжо сказаць,
На Данілу паглядае
Больш, як трэба паглядаць.
А Даніла не нарокам
Таню-любку пакахаў.
Аб красуні сінявокай
Сьніў і марыў і ўздыхаў.
І як тут ён ні стараўся
Чары любасьці разьбіць,
Але сам сабе прызнаўся,
Што бяз Тані і ня жыць,
І што там ні стане,
Яго будзе Таня,
А сам кажа: „Быць ня можа—
Уламлю цябе, нябожа,
Будзеш шоўкавая ты!“
І да Тані йдзе ў сваты.

II

Жывуць Таня з Данілаю,
І цешыцца ён мілаю,
А сам ходзіць злы, пануры,
Нездаволены і хмуры,

І на словы з ёю скупы,
Дзьмецца ўсё, бы мыш на крупы.
Жонка толькі паглядае,
Ды нічога не згадае.
„Чаго смуцен, мой Даніла?
Ці я чым не дагадзіла?
Ці ўжо стала нямілаю,
Што глядзіць ён магілаю?“
Запытала раз самога,
А ён толькі буркнуў строга:

„Будзеш усё ведаць,
Хутка пастарэеш...
Ось давай абедаць—
Потым зразумееш“.

Прамаўчала маладзіца,
За стол мужа просіць сесьці,
Бо спрачацца ці гадзіцца?
За стол селі, сталі есьці.
Раптам пеўнік дзесь з-за печы,
Як і робіць ён спрадвеку,
Ці ў свой час ці не да рэчы,
Як зацягне—какарэку!
Раззлаваўся наш Даніла
І за печ зірнуў няміла.
— Кыш, маўчы!.. Маўчы, зараза!
А ні чхні!—А пеўнік—зноў.
— Крыкні, ну, яшчэ з поўраза,
Галава твая далоў!—

А Тацянка—зірк на мужа.
„Гэ! няўжо ты злы такі?“
І спалохалася дужа,
Аж кальнула пад бакі.
Пеўнік-дурань, ня стрымаўся,
Галаву ўгару задраў—
На поўпесьні абарваўся,
Бо Даніла ня ўтрываў:
Хоп за пэўня! на калодку,
Галаву нажом адсек!
Жонку кінула ў дрыготку.
„Ну й сярдзіты-ж чалавек!“
А Даніла хоць-бы слова,
Кінуў пеўня, сам за стол.
Таня пеўніка ў прыпол,
Скубе пеўня адмыслова
І так спрытна, глянуць міла—
Каб ён толькі не злаваў.
Адвярнуўся ў кут Даніла,
Сьмех яго апанаваў,
Ды нічым тут не азваўся
І ўсё злосны, бы той воўк.
А тут кот адкуль ні ўзяўся
І пад локаць яму—тоўк!
— Псік, ня лезь!—а коцік трэцца.
— Таўкані яшчэ—капут!
Тут Тацянка, як сарвецца!
— Псік, дурніца-шалапут!
Сама-ж думае сабе:
„Секане ката по лбе!“

За катка і гоп за дзьверы!
— Псік! хавайся! уцякай!..
І сярдзіты-ж ён бяз меры!
Ой, Данілу не чапай.
Ой, Даніле не пярэч:
Галаву гатоў адсеч!

III

У вольныя хвіліны
Зьбіраюцца мужчыны
На прызьбе ці так дзе.
І гутаркі жывыя,
І жарты дармавыя,
І сьмех там загудзе.
Ну, словам, як вядзецца,
Гаворка іх пляцецца,
Ня знаючы цанзур,
Ні густу літарацкага,
І слова забіяцкага
Ня чэшуць тут пад шнур.
Гаворка йдзе супольная,
Квяцістая ды вольная,
Як коціцца той вал,
Бяз поваду, бяз вобруці,
Усім вядома, добра йсьці,
На ліха тут капрал?
Затое-ж, мае братцы,
Як спрэчкі разгарацца—
Паслухаць іншы раз!
Зайшла і тут гаворка—

Даруй ты мне, Тадорка:
Зачаў яе Тарас,
Хто мае жонку слаўную,
Паслушную ды спраўную,—
Ну, словам, пра жанок.
Крычалі, аж стаміліся,
І чуць-чуць не пабіліся
З Будзілкам Лабанок.
— Куды варты вашы бабы?
Да работы яны слабы,
А вось Тэкля дык але:
Баба першая ў сяле!
І паслушна, працавіта,
Да работы прагавіта,
Уварві ды падавай!—
Хваліць жонку Каравай.
— Што?!—крычыць Пятрусь Тачыла:—
Мая Ганна—ўсім прыклад!
— Ці-ж? а мешалкай вазіла,—
Пятруся кальнуў Ігнат.
Крык і гоман разрастаўся.
І канца ім ня відаць.
Тут стары Базыль падняўся.
— Хлопцы, ша! нашто крычаць?
Крыкі спрэчкі не разьвяжуць,
Слухай, Пётра і Кандрат:
Няхай нам жанкі пакажуць,
Ну, паслушнасьці прыклад.

Палажылі грамадою
Жонкам пробу учыніць.

— Пётра! справа за табою—
Годзі, досыць гаманіць!—
Рушыў Пётра першы з месца
І махае рукавом.
— Эй, Ганула! скажу нешта,
Ну, скарэй адно, бягом!—
Ганна, праўда, падбягае,
Нос уцерла аб падол...
— Ну, чаго табе?—пытае,
Азіраецца вакол.
Змоўклі хітрыя мужчыны.
Муж пачаў свой прыгавор:
— Бачыш, Ганна: унь драбіны—
Завязі іх на свой двор!
— Што?!—Ганула перабіла:—
А бадай ты не даждаў!
Хіба я табе кабыла,
Каб мяне ты запрагаў?—

Так Пятруся адчытала,
Што Пятрусь, як пень стаіць.
І ў другіх ахвота спала
Баб пры людзях зачапіць.

Тут Даніла засьмяяўся,
Ўперад вышаў і сказаў:
— Я таго не спадзяваўся,
Каб верх жонцы муж аддаў.
Вось Таццяна—срэбра літа.
Хто тут з вашых ёй раўня?
І разумна, працавіта

І пакорна, як агня.
Эй, Тацяна! сюды, жыва!
Міг—зьяўляецца яна,
Падбягае і маўкліва—
Мусіць помніць пявуна—
На Данілу пазірае,
А ён толькі ссунуў броў:
— Бач, цялежка вунь старая,
Зацягні яе дамоў!—
І Тацяна за драбіны,
Ды бягом з канца ў канец!
— Во, Тацяна малайчына!
Во, Даніла маладзец!

1909 г.

ДОКТАР ПАМОГ

I

Смачна сьпіць Лукаш на печы,
Ў сьцену ўпёршыся нагой,
Парыць сьпіну, грэе плечы,
Грае носам, як дудой...
Што за ліха? сьпіць, а чуе
Нейкі енк, бы з-пад зямлі,
Як-бы плача хто, гаруе,
Або дух чый занялі.
Цёмна ў хаце. Ноч глухая.
Вецер ходзіць за сьцяной.
Енк-жа гэты ня сьціхае.
— О-о-ё-ёй! ох, о-ё-ёй!
Працірае Лукаш вочы,
Паднімае галаву.
Што за ліха? хто скагоча?
Як-бы душыць хто саву!
Зноў пачуўся енк у хаце.
Тут і сам ён застагнаў.

ЛУКАШ

Ты, ці што, там енчыш, маці?

КАСЯ

Я!.. ой, цяжка, каб ты знаў!
Я, Лукашка, я, саколю!..
Аж заходжуся ад болю!..
Оё-ёй!

ЛУКАШ

Што, зноў жывот?..
І так кожны божы год!
Бадай яе ліха
З гэтаю хваробай!
Вось тут і гадай ты,
Патыліцу скробай!
От дзе кара божа!..
Ноч, слоць, бездарожжа!..

З печы зьлез Лукаш сярдзіты,
Шлёпнуў босаю нагой,
Спатыкнуўся на карыта,
Ў прыпек грукнуў галавой,
Выграб з ямкі вуглёў пару,
Скачуць іскры—злосна дзьме!
Толькі грае бляск ад жару
І дрыжыць у нуднай цьме.
Запаліў Лукаш газьніцу,
Хатку цьмяна асьвятліў.
Злосьць і шкода маладзіцы:
Ці-ж яе ён не лячыў?
Ці ня езьдзіў па знахарках,
Абармотах-знахарох?

Ды што толку ў недаварках?
Хоць адзін з іх ці памог?
Толькі грошы шлі, як сьліна,
Шлі, а помачы няма.

ЛУКАШ

Што з табою, Кацярына?

ЖОНКА

Ох, ня ведаю сама.
Ўсё баліць ва мне, Лукашка!
То ў жар кідае, то ў пот.
Так мне кепска, так мне цяжка!
Рве і тузае жывот.

ЛУКАШ

А мо' ліпаў цьвет паможа,
Ці румянак з чабаром?..
Падарвалася, нябожа,
Што ўсё енчыш з жыватом.

Моцна жонка занепала,
Падкасіла яе хвор.
Лукашу відочна стала,
Што ня вылечыць чабор.
Зьмянілася жонка з твару:
Вочы ўпалі, вытырк нос,
Шчокі чырваны ад жару,
Холад нейкі яе трос.

II

А тымчасам разьвіднялась,
Як Лукаш запрог каня.
Па завугальлю сланялась
Віславухая сьвіньня.
Ціха весьніцы скрыпелі,
Мерна біў у току цэп,
Жорна басам песьню пелі,
Церлі зерняткі на хлеб.
Чуўся гоман каля студні,
Вёдзер стук, дзявочы сьмех,
І ужо гудзеў у кузьні
Кавалёў хрыпаты мех.

Восень позьняя стаяла,—
Час нягоды, халадоў.
Няпрытульна пазірала
З-пад туманаў даль палёў.
З нізкіх сівых хмар, як сьлёзы,
Дождждык падаў, вецер выў,
Ды гудзелі глуха лозы,
Лес маркотна гаманіў.
Цьмяна, глуха, як у скрынцы—
Недалёка, знаць, зіма.
Між прысадаў па гасьцінцы
Нікагусенька няма.
Хто паедзе ў слоць такую?
Хіба гэтака душа,
Што патрэбу мае злую,
Як, сказаць, у Лукаша.

Едзе ён адзін душою,
Закруціўшыся ў бурнос.
Конік клыгае ступою,
Гразь плюскоча з-пад калёс.
Ен ня ў гумары, сярдзіты,
Долю горкую кляне:
„Доля, доля! прападзі ты,
Адчапіся ад мяне!
Ось была дзе яшчэ кара—
Каб яно пашло агнём!
Дарма лясьне рублёў пара—
Счысьціць хвор яе мне дом!
А ці будзе помач тая,
Грошы сып, не пазірай.
Фэльчар здорава зьдзірае—
Мусіш даць, як ні віляй".

Фэльчар жыў ня так далёка.
Гэта быў стары жыдок.
Ён лячыў усіх „на вока":
Раіў хіны парашок,
Соль любэрскую, рыцыну
Ад ўсіх боляў ужываў,
Майстар быў ён зрэзаць сьпіну,—
Адным словам, памагаў.

Праз якіх дзьве-тры гадзіны
Едзе з ім Лукаш у двор.
А у беднай Кацярыны
Разрастаецца ўсё хвор:
Стогне, енчыць без прастанку

Пад дзяружкаю старой,
Ня сьціхае боль ад ранку,
Толькі й чуеш—о-ё-ё-й!
Фэльчар зараз распрануўся,
З торбы струманты дастаў,
І Лукаш не аглянуўся,
Як ён банак насмаляў,
Зрэзаў сьпіну і ня знайся.
— Жыва будзеш, не памрэш,
Ачуняеш, ня пужайся—
Кучу хлопцаў навядзеш.
Парашкоў ня ўзяў з сабою,
Дык прышлю на злоты пяць.
Вып'еш—зьніме, як рукою.
Пойдзеш—дошкі зарыпяць!—

III

Мокры, злосны і галодны
Стаў Лукаш на свой парог,
Азірнуў ён кут свой родны,
Свой нярадасны бярлог.
Азірнуў—і што за дзіва?
Проста хаты не пазнаць.
Жонка зорыць так шчасьліва,
Крыку, енку ня чуваць.
Хусткай чорнаю закрыта
Каля хворае акно,
Стол і лавы—ўсё памыта.
Што-б то значыла яно?
У парадку ўсё, прыбрана,

Як-бы коляды прышлі,
І абрусам стол засланы,
Як, у сьвята да зямлі.
Не адходзячы ад клямкі,
Грозна ён глядзіць у кут.
Лукашу зусім няўцямкі,
Чаго бабка снуе тут.
Бабка ў хаце—гаспадыня,
І за ўсім сама глядзіць,
Ўсюды вока сваё кіне,
Ўсё ў руках яе кіпіць,
Робіць жыва ды рухава.
На ёй белы хвартушок,
Пазакасаны рукава,
Хустка скручана ў кружок.
Ён яе перш не замеціў,
І стаіць, як-бы той слуп.
Ціха ў хаце, змоўклі дзеці,
Ў бабкі сьмех ня сходзіць з губ.

ЛУКАШ

Што вы ўсе папруцянелі?
Ці батрак я вам? слуга?

І ў той момант на пасьцелі
Чуе ён—„куга! ку-га!“
Тут Лукаш ступіў два крокі,
Грукнуў шапкаю аб печ,
Злосна зьняў бурнос шырокі:

— Трэба рэзаць вас і сеч!—
Загукаў ён сярод хаты,
Бровы ссунуўшы на нос.

ЛУКАШ

І чаго-ж мяне лазаты
Чорт па фэльчара панёс?!
Гаварыла-б, што радзіны,
Га, каб вас пабіў пярун!
А то не, лячы ім сьпіны...
Трасцы трэба вам, бізун!
Я гасаю, як сабака,
Ад паўночы да паўдня,
Мокну, гнуся у кульбаку,
Сорак раз зганяў каня.
А той чорт і рад, халера,
Недаверак, лысы пень!
Што яму, сабачча вера,
Каб ён спух у гэты дзень!—

Бабка нораў яго знае,
Толькі-б момант улучыць—
Пройдзе злосьць яго пустая—
Няхай лаецца, крычыць.
А Лукаш у гнеў ўваходзіць,
Хмурыць бровы, зубы сьцяў
І вачамі грозна водзіць,
Хто-б пад злосьць яму папаў.
Вось папругу ён зьнімае—
Пра лякарствы і забыў.

Ці ў кішэнь, ці чорт іх знае,
Ці куды ён залажыў?
Толькі ён расьперазаўся—
І бутэлечкі дзын-дзын!
Лукашоў тут гнеў прарваўся.
— Вот як, я іх, чортаў сын!
Вот як! вот як!—ходзяць боты,
Як калёсы з-пад гармат.
— Прападай, чатыры злоты!!
Падавіся імі, гад!

БАБКА

Ах, Лукаш! які пасьпешны!
Даў прыбытак яму бог...
Ты, Лукаш, сапраўды, сьмешны,
А вось доктар і памог!

Бабка хітра так міргае,
І Лукаш адразу зьвяў:
„А мо' й праўда, чорт іх знае!..“
Гнеў яго увесь апаў.
Ён і сам быў рад, прызнацца,
Што такі канец бог даў,
Толькі-ж брыдка зразу здацца.

БАБКА

Ты-б наўперад запытаў
(Бабка бліжай наступае,
А Лукаш даў крок назад).
Сын ці дочка? а то лае...

Сам ва ўсім ты вінават.
Гэт, патрэбны твае страхі.
Ух, як страшна, а-я-яй!
  У бабулькі тут з-пад пахі
Вытырк бутлі сьветлы край.

БАБКА

  Вось ідзі зірні на сына:
Увесь, як ты, каб я жыла!
  Гэта добрая навіна
Ў радасьць бацьку прывяла.

ЛУКАШ

Ты, бабулька, малайчына!
Я даўно ўжо так казаў...
Вып'ем, бабка, каб бог сына,
Каб усіх нас гадаваў!

1909 г.

ЗА ДОЖДЖ

I

Ну-ж, была вясна сухая—
Люд такой не памятаў!
Як уляжа, як заграе,
Дык канца сабе ня мае
Сухавей, каб ён прапаў:
Так і дудзіць, так і дудзіць
Ад усходу да цямна,
Проста вушы намарудзіць
І пяскі ў палёх абудзіць,—
Ну-ж, вясна была, вясна!
Ад зімы і да Міколы
Хоць-бы дождж прайшоў на час.
Люд гаротны, невясёлы
Шоў у цэрквы і касьцёлы,
У неба глянуўшы ня раз.
Валакліся на малебны,
Каб бог дожджык дараваў,
Дожджык пільна так патрэбны
У той час ліхі, ганебны
Для збажынкі і для траў.
А той дождж ня вёў і вухам,

Як-бы ён прапаў суздром.
Хоць ты ў неба бі абухам,
Хоць ты дохні пад кажухам,
Хоць у сьценку стукай лбом.
Рэчкі ўсюды памялелі,
Пераходзяць куры ў брод,
І стаяць па дзьве нядзелі
Згоны, зьбіўшыся на мелі...
Эх, марнуецца народ!

Поп і ксёндз не памагалі,
Вецер вухам не павёў.
Хмары спалі, ці прапалі
І на шэлег не зважалі
Ні малітваў, ні тых слоў.

II

У сяле трывога,
Непакой, згрызота.
Охкае Гілёрык,
Божкае Дарота:

„Будзе галадоўля,
Людзям безгалоўе,
Прападзе збажынка,
Зьнішчыцца скацінка...
Дзе той дождж падзеўся?
Што ён так марудзіць?
Божа ты мой, божа!
Што ўжо гэта будзе?“

Загулі кабеты,
Як у вульлі пчолы—
Трэба даваць раду,
Выратоўваць сёлы,
Ліха насланое
Трэба нейк адвесьці—
Ня жывым-жа ў зямлю,
Родненькія, лезьці!
Ёсьць-жа тут прычына,
Ёсьць яна, няйнача!
Выкрыць яе трэба,
Вось у чым задача.

Можа даўся ў знакі,
Людзям грэх Піліпаў:
Гад, у пост вялікі,
На скрыпулі рыпаў!
Можа, Сёмка вінен,
Што папа аблаяў,
Ды плявузгаў, быццам
Няма пекла, раю.
І такой распусты
Прыкладаў ня мала:
Грышка спавядаўся,
Нажоршыся сала!
Не шануюць людзі
Ні пастоў, ні сьвята.
Хлопцы, падлы, дураць,
Дураць і дзяўчата.
І калі наогул

Глянуць справядліва,
Папсаваны людзі,
Мілачкі, на дзіва!

Уздыхнула тут цётка Тарэся.
— Дарма, жаночкі, злуяцеся!
Праўда, грэшым мы, грэшым,
Чорта лысага цешым,
Ніводная з нас не сьвятая,
Толькі-ж прычына ня тая,
А паслухайце лепей мяне вы:
Усё ліха пашло ад Матэвы!
Гэта ён, ліхадзей,
Наклікаў бяду на людзей!
Ну, дзе-ж быць дабру, падумайце самі,
Плот гарадзіў між Юр'ямі!
Я й казала: „Кінь трапёны!
Хто гародзіць між Юр'ёў?!
А ён—гэта забабоны!
Напляваць на іх!—Шалёны!
Лаяў, гад, з апошніх слоў
Старасьвецкія ўстановы,
І дзядоў не шанаваў.
А ня цяміў, безгаловы,
Што, стаўляючы плот новы,
Суш тым самым наклікаў.
Вы-ж на кем вазьмеце самі,
Хіба можна так рабіць—
Нішчыць звычай, што ня намі,
А складаўся ўжо вякамі,
І вякі ён будзе жыць?

III

Вось дзе яна, тая прычына!
Ї дзіва, што дожджу няма!
Ах, Матэва, Матэва-чума!
Ах, паганец-жа ён, лайдачына!

Напусьціліся адразу
Цёткі на Матэву.
Разарваць яго, заразу!
Прывязаць да дрэва!
Абармот ён, абармот!
Вось зрабіў хто шкоду!
Зьнішчыць к чорту гэты плот,
Каб ня была смроду!
— Ой, гарачкі не парэце!
Як рабіць, то ўжо рабіць.
А ня бух-барах!.. Маўчэце!
Так ня робяць справы ў сьвеце:
Мала плот той разбурыць!—
На пляцформу выступае
Кацярына Верабей
Ї адразу ўсіх спыняе
Ї на свой бок пахіляе,
Ды сама ўжо вядзе рэй:
— Трэба ў ночачку да ўсходу
Двойчы Нёман праараць,
Каб адвесьці перашкоду,
Ды самым саху па броду,
Жаначкі, нам пацягаць
Ї тады ўжо плот мітрэжыць,

Каб ён там і не сьмярдзеў.
Так, жанкі, рабіць належыць,
Каб паветра нам асьвежыць,
Каб мінуў нас боскі гнеў.—

І што скажаш насупроці?
Праўда ўсё, вядома рэч,
Дык маўчы і не пярэч:
Справа тут не ў адным плоце.

IV

Ночка. Хаты, бы сьляпыя,
Цёмнай плямаю стаяць.
Глухі вуліцы пустыя.
Моўчкі вербачкі крывыя
Думку нейкую таяць.
Дзесь агоньчык над ракою
Прабіваецца скрозь мрок
Ды працягла сьвіст парою,
Сэрца рэжучы жудою.
Нудна коціцца здалёк.

— Ціха вы, не гаманеце,
Бо абудзіце сяло!
Соху ў Дворны брод нясеце...
Юзя, Ганна! не драмлеце!..
Стой! куды вас панясло?
Ды скарэй адно, скарэй!—
Кацярына вядзе рэй,
Так і звоніць, бы званок,
Ды парадкуе жанок,

Прызначае ролі
Тэклі і Аўдолі,
Зосі і Настулі,
Каб саху цягнулі.—
— А ўжо ты, Марыся,
За рагач бярыся,
Або ты, Агата,
Будзь у нас араты.—

Прыпынілі жанкі гоман
Ды з сахою йдуць на Нёман,
Ідуць важна, урачыста,
Каб зрабіць, як ёсьць, начыста,—
І замкнёны дождж, як трэба,
На зямельку зьвесьці з неба.

Вось і Нёман мелкаводны,
Бесстароньні і халодны,
Гоніць-коціць срэбра-хвалі
На заход у тыя далі.
Месяц круглы бледналіцы,
Як пірог той на паліцы,
Сьвеціць шчыра, колькі можа
З палавіны падарожжа.
Ясны месячык! Ты многа,
Ціха сьвецячы ўначы,
Бачыў сьмешнага і злога,
Ды ня выказаў нічога,
І цяпер ты памаўчы.
Паднялі жанкі падолы
Ды аруць пясочак голы,

Раз прайшлі з сахой па бродзе
І другі прайшлі і годзе.
Зноў гуртом нясуць саху
І хаваюць пад страху,
Бо мужчын яны баяцца—
Ім-бы толькі выскаляцца,
А ў Каруся Дзівака
Год ня сойдеш з языка.

V

Нарабіў клапот
Той Матэваў плот!
Каля таго плоту
Расчалі работу:

Валяць гуртам жанкі нашы,
Як гавяда ўвесну з пашы,
Іх вядзе Тарэся
І вядзе пад плот Матэваў,
Пад той плот, што дождж угневіў,
Сьвет яму завесіў.
Сам Матэва дзесь на сплаве,
Сын Матэваў сьпіць на лаве,
Ды ня сьпіць Аўгеня.
Пад свой плот імчыцца лётам,
Прытаіла дух пад плотам,
Цісьне кій у жмені,
Бо хто-ж, беднай, ёй паможа,
Як ня гэты ёмкі вожаг,
Плот абараніці?

Прагна ловіць вухам зыкі,
Чуе—тлум ідзе вялікі,
Ловіць словы-ніці.
А Тарэся—вось хвароба!—
Сыпле словамі, як бобам,
Вось ужо здалася!
Няма конца таму сьпеву
І ўсё плешча на Матэву!
А, каб ты спраглася!
„Ну, чакай-жа ты, брахуха!
Што-ж ты плешчаш, падла-шлюха?
Дакраніся плоту,
Адаб'ю ахвоту!"
— Вось ён плот, няшчасьце наша!
Тут заварана ўся каша!
Раскідайце чортаў плот!
— Раскідаць мой плот?! папробуй!..
Ах, ты, гадаўка, хвароба!
Абармот ты, абармот!—
І Аўгеня—шусь з засады,
Не яна—дасьць вожаг рады,
А Тарэся—крок назад.
Анямелі жанкі нашы,
Так іх вожаг той настрашыў,
Не кабета, а вар'ят!
Няўжо-ж марна іх турбота?
Нё-ж назад вярнуць ад плота?
Не, пастой, брат, дудкі!
Не дажджэцца яе ліха,
І Тарэся, як ваўчыха,
Налятае хутка.

ТАРЭСЯ

Не палохай, не палохай,
Шлюндра ты і замазоха!
Не махай мне кіем!
Распусьціла губы-трубы!
Як махну, дык зьбярэш зубы
І ня так завыеш!

АЎГЕНЯ

Ах, ты кручаная сука!
З за цябе ўвесь сьвет гарыць.
Гэта ўсё твая навука!
Ўсюды поўзаеш, гадзюка,
Каб каго дзе падкусіць,
Каб цябе нуда кусала,
Каб ты поўзала сама,
Каб спакою ты ня знала
І дзяцей не аглядала,
Каб цябе ўзяла чума!
Каб ты, даў бог, піць маліла,
Сама стоячы ў вадзе,
Каб на горах ты хадзіла,
Ды каб сонца не сьвяціла
У вачох табе нідзе!

ТАРЭСЯ

А каб ты крычала на свой жывот!
Каб табе язык павесілі на гэты плот!
Гарадзілі яго, каб табе загарадзіла вочы!

Каб ты-ж век тут хадзіла па ночы!
Каб ты не даждала сьвятой нядзелі!
Каб на твой язык скулы паселі!
А каб цябе задушылі залозы!
Каб праз твае рэбры сена цягалі козы!
Каб цябе заела нуда!
Брыда ты, брыда!
Падла насатая,
Ведзьма праклятая,
Заткала дурное!..
Вон пашла ты, ліха насланое!

АЎГЕНЯ

Ой, ты мешалка, завала!
А няшчасны квач!
Каб мяне яна вон гнала?!
Вось табе—пабач!
Павярнулася Аўгеня
Дынамічна, шустра
І зьбянтэжанай Тарэсі
Паказала... „люстра“!

Не сьцярпела Тарэся абразы,
На Аўгеню насела адразу,
Ды Аўгеня стала рубам—
Як-бы дуб саткнуўся з дубам!
Загулі яны, як восы,
Міг адзін—і хоп за косы!
Зашчамілі зубы,
Гыркнулі ад злосьці,

І няма тут жалю,
Ні тае літосьці.

— Ну, што? зьела?
— Што? ўкусіла?
— На табе!
— На і табе!—

Хвіга двойчы ўжо схадзіла,
Двойчы ім насы чапіла
І праехала па лбе.
І прымоўклі. Ня пускаюць
З рук суседзкіх валасоў,
Толькі зрэдка прагукаюць,
Калі трапна адшукаюць
Забіяцкіх пару слоў.

— Сунастка!
— Капач!
— Мешалка!
— Квач!
— Заткала!
— Брында!
— Задрыпа!
— Дзындра!
— Ну, пусьці!
— Сама пусьці!

І ня хочуць, ці ня могуць
Компромісу тут знайсьці

— Ну, што будзе?
— Скула будзе!
— Табе трасца!
— Табе дзьве!

І запыняцца, марудзяць
А іх рукі ў галаве.

— Ну?
— Гну!
— Каб цябе сагнула ў дугу!
— А каб цябе скруціла ў качаргу!

Перапынак, перадышка.
— Годзі! будзе вам, нябож!
Ну, палаяліся крышку,
І так будзе, дасьць бог, дождж.—

Іх тут годзяць
І разводзяць,
А яны,
Як бараны,
Пашчапляліся і квіта,
Толькі пыхкаюць сярдзіта.

Яны-б рады кончыць бойку—
Хіба-ж лёгка ваяваць?
Але як з вайны ім выйсьці,
Каб свой гонар захаваць?

— Ну, што будзе?
— А ня знаю!
— Дык пусьці!
— Пусьці сама!
— То-ж табе пусьціць я раю!
— Дык турбуешся дарма!
— Дык ня хочаш?
— Не, ня хочу!
Ты пусьці, пушчу і я.

Асядае пыл жаночы.

— Пусьці, ягадка мая!
— Ты пусьці, галубка!
— Не, пусьці ты, любка!
— Я пусьціла!
— І я пусьціла.

Так і кончылася чубка.

— Ха-ха-ха! глядзі, Тарэся:
Хмара прэцца ўжо, ды як!—
Зірк—стаіць Карусь Дзівак!
— Слухай! дождж шуміць па лесе!—
І рагоча, аж трасецца,
Аж дрыжыць яго гарляк.

1909 г.

ПАЎЛЮКОВА БЯДА

I

На дварэ даўно сьцямнела.
Людзі ў вёсках леглі спаць,
Толькі моладзь не хацела
Слаўны вечар пакідаць.
І дапраўды: быў прыўдалы
Першы цёплы вечарок!
Прэльлю пахнуў грунт адталы,
Глуха булькаў ручаёк,
Аб вясьне разносіў весьці
Мілым шэпатам сваім.
Сьмех дрыжэў у адным месьце,
Песьні чуліся ў другім.
Так зычліва зьзялі зоры,
Мабыць радыя вясьне,
А зьнямелыя прасторы
Штось таілі ў цішыне,
Мусіць радасьць, бо дзяўчата
Сьпевы ладзілі ў сяле,
А Паўло, йдучы да хаты,
Быў зусім навесяле.

„Ці тая дарога,
Ці ня тая?“
Сам сябе, нябога,
Ёй пытае.
Дзе ты ходзіш, Паўлючок,
Гэтак позна?..
Ну, ну, годзі!.. маўчок.
Выпіць можна!
Пі, але розум май,
Меру, браце,
І парадак трымай,
Вядзі ў хаце!
Чалавек-жа з цябе
Ой, гаручы!
Кожны д'ябал скубе,
Гад сьмярдзючы!
Не адзін-жа такі
Ты на сьвеце.
Плюнь, Паўлюк! Паўлюкі
Пацярпеце!
Ды чаго мне цярпець?
Што цярпеньне?!.
Ша, Паўлюк: ня дурэць—
Тут каменьне!
Ой, глядзі, там раўкі...
Стой ты, морда!..
Не, Паўлюк не такі,
Ідзе цьвёрда!
Не ўпадзе, не ўпадзе,
Хоць і вып'е.

Гартаваны ў бядзе,
Не, ня грыб я!..
Стой!.. Бадай-жа ты спух—
Паваліўся!
Ну, і зух з цябе, зух!
А хваліўся!
Пачакай, не пары
Так гарачкі!..
Ах, ядры, да ядры
Тваю качку!
Ці-ж ня бачыш, дурны,
Ты прычыны?
Вінаваты яны,
Раўчавіны!
Тут ня хмель вінават
І ня ногі.
Паднімайся, мой брат,
Ня будзь строгі!..
Дзеткі... эх, бедакі!
І ты, жонка!
Тата ваш не такі—
Ёсьць скарбонка!
Ось дзе, ось дзе яны,
Грашаняткі!
З імі будзем паны,
Небажаткі!
Зарабляў ад каляд
Усю зіму,
Не паддаўся ты, брат,
І Яхіму!

II

Вось я й дома, дзякуй богу!—
Сам сабе сказаў Паўлюк:—
Расьцягнуў-жа чорт дарогу—
Унь які зрабіў ты крук!..
Эх, ня хата, а хібарка!
Цыц! замкніся, Паўлючок!
Сьпеце, дзеткі! сьпі ты, Дарка,—
Павал п'яны, як глячок!—

Прытуліўся ён да плоту,
Нібы ўжо ў сваім куту,
І скрозь п'яную дрымоту
Меле розную лухту.
У яго мазгох зацьменьне,
І здаецца Паўлюку,
Што ён сеў не на каменьне,
А на печы у кутку.
Праўда, печ халаднавата,
Дый адкуль там быць цяплу?
Ветрам шыта яго хата
І ліпіць, як на калу,
Сьцены тонкі і дзіравы.
Гвалт крычы хоць—няма дроў.
Холад злосна дзьме з-пад лавы,
Як-бы мех той кавалёў.
„Бадай вас спалілі дымы,
І хаты такія і печы!
Няма, відаць, горшай турмы,
Як гэты прыпынак галечы.

Дзівота, які ты жывучы,
Ну, проста, як кот!—
І вешае Павал анучы
І лапці на плот.

„Хай за нач прасохнуць на печы:
І выпіў ты, Павал, а робіш дарэчы!“

І грошы дастаў ён з кішэні,
Памацаў квіткі,
Іх трохі пагоцкаў у жмені
Ды ў плот пад віткі!

„Нашто ў кішэні іх дзяржаць?
Няхай пад балькаю ляжаць:
Засьнеш—
Памнеш!
А заўтра ўставай, брат, раней...
Але-ж дзьме, падла, з сяней!

Вось сяк-так прымайстраваўся
На халодных камянёх,
Зьвіўся ў крэньдзель, скарцаваўся
І заснуў, як толькі лёг.

———

Прачнуўся назаўтра Паўлюк,
Зірнуў на пасьцель,
І ног ён ня чуе і рук,
Прапаў яго хмель.
Цоп за кішэню, другую,—
А грошай няма!

І пазуху вытрас пустую,
Калошы—дарма!
Агледзіў усе закарвашкі,
Каменьне і плот,
І ўздых вырываецца цяжкі,
І кідае ў пот.
Нуда агарнула такая,
Зьнямеў чалавек!
І грошай ён больш ня шукае —
Прапалі навек!
Бы сьціснуў яго у самоце
Жалезны абруч...
Вісяць адны лапці на плоце
Ды пара ануч.

1910 г.

БАТРАК

(Палеская быль)

Стогне, вые і галосіць,
Аж гудзе Палесьсе.
Вецер хмары гоніць, носіць,
Рве салому ў стрэсе.

Глуха гоман далятае
З лесу векавога,
Нібы песьня заклятая,
Грозьба, засьцярога.

Мітусіцца ў страсе вецьце,
Чараты і лозы.
Угнявіўся чагось вецер,
Бы камусьці грозіць.

Толькі-ж ты ня страшна, бура,
Тым, хто ў цёплай хаце,
Дзе ёсьць запек і пячура
Ды яшчэ палаці,

Дзе лускоча і палае
Корчык на камінку,
А бабулька гаваркая
Ўспомніць пра старынку.

І пачне расказ цікавы,
Як даўней жылося:
Ёй у сьвеце рознай справы
Сьведкай быць прышлося.

Бабка Мар'я аўдавела,
Дзеткі паўміралі.
Гаспадарка так змарнела
І з зямлі сагналі.

Не па праўдзе рассудзілі
Справу маладзіцы.
Дзе-ж падзецца? прыхілілі
Мар'ю чужаніцы.

Вось і служыць, век зжывае
У чужых слугою.
Мусіць, доля ўжо такая—
Век быць сіратою.

Але бабка ўсім давольна
І ня мысьліць злога
Тым, хто выгнаў сваявольна
З мужніна парога...

А вятруга ня сьціхае—
Плача і галосіць,
Плача горка і ўздыхае,
Бы ратунку просіць.

А пад тую песьню жалю
Бабка, як званочак,
Сыпле слоўкі, бы каралі
Ніжа на шнурочак.

I

— Эх, мой голубе-саколю!
Многа баек ёсьць на сьвеце.
Ці іх сьпішаш? да ніколі!
Толькі праўду запішэце—
Аднае яе даволі.
А тэй праўданькі, нябога,
На сьвеце багата!
Аб ёй скажа і дарога
І кожная хата,
Скажа добрага і злога
Пра нашага брата...
Вось як думаць часам станеш,
Ды прыгледзішся бліжэй...
Не, саколю: як ні глянеш,
Лепш было такі даўней!
Меней хітрасьці і зьдзеку
Між людзьмі тады было,
Лепш вялося чалавеку,
І жыцьцё раўней цякло.
Дзеці старшых паважалі,
Ну, і слухалі бацькоў.
Людзі цьвёрда лад дзяржалі
Ды і меней зазнавалі
І дзяліцьбы і судоў.
У бацькоў мацней трывала
Сэрца, любасьць да дзяцей,
І каралі іх, бывала,
Ды лагодзілі часьцей.

Меркаваліся—так трэба:
На дабро ня пойдзе зло,
Тады нават само неба
Ласкавейшае было.

Памаўчала бабулька хвіліну,
Як-бы ловячы нейкую ніць,
Ці мяркуючы, як пра быліну
Ёй трапней і зручней гаманіць.

— Багатыр на ўсю акругу,
Панам жыў стары Адам.
Меў зямлі, кусішча лугу,
Колькі грошай—знаць ня нам.
Банк даўней ня быў у модзе.
Знаць яго ніхто ня знаў:
Пад падрубаю ў калодзе
Ці ў глякох на агародзе,
Хто меў, золата хаваў.
Ну, такіх цяпер ня многа
Знойдзеш ты багатыроў.
Пчол адных было ў старога
Соцень тры ды больш вульлёў.
Меў таксама і скаціны,
Рознай жыўнасьці стары,
Бульбы, хлеба, садавіны.—
Што цяпер гаспадары!
Нават блізка не стаялі,
Ой, далёка ім да тых!
А чаму?—закон трымалі
Дзедаў-прадзедаў сваіх...

Ды і то сказаць, саколю:
Цесна ў сьвеце стала жыць,
Нібы сьціснулі ўсім волю,
Рук няма дзе прылажыць.

Усяго ён меў даволі,
Жыць-бы толькі, спажываць,
Ды ў адным ня меў ён долі:
Ня мог дзетак ўзгадаваць!
Мерлі дзеткі, бог іх знае.
Толькі стануць падрастаць,
Сьмерць бязьлітасна-ліхая
Тут як тут. Такая, знаць,
Ўжо ім доля выпадала,
Пакой вечны іх душам.
Маці дух па іх раняла,
Хмурны заўжды быў Адам.
З усіх дзетак засталася
Толькі дзеўчынка адна.
І скажу-ж я: удалася,
Урадзілася яна!
Вочы ясны, ну, як неба.
Колькі ў іх было жыцьця!
Бачыць-бы самому трэба,
Што было то за дзіця!
Чорнай дужкай леглі броўкі,
Шчочкі сьвежы, як раса.
Погляд—раніца ў Пятроўкі,
Ну, любота, ну, краса!
Нібы красачка у полі

Між зялёных каласкоў.
Не сказаў-бы ты ніколі,
Што то дочка мужыкоў.

Падрастала—расьцьвітала,
  Як вішанька ў садзе.
Ня хочучы, дзеўка стала
  Хлопцаў вабіць, надзіць.
Прыяжджалі пад званкамі
  Пачцівыя госьці,
З гарэліцай, з ручнікамі
  Сваты-ягамосьці.
Не хацела-ж яе маці
  Слухаць тэй гамонкі.
„Едзьце, свацікі, шукаці
  У другім месьце жонкі.
Наша дочка—маладзенька,
  Хай пабудзе дома.
А за гонар, даражэнькім,
  Дзякуем, вядома“...

  Ну, дзе ім да Банадысі!
Бог дасьць, будзем жыць бяз іх:
Людзі ў сьвеце не зьвяліся—
Лепшы знойдзецца жаніх!—
  Так старою гаварыла
Гордасьць матчына ня раз.
— І-і, дачушка мая міла!
Прыдзе твой, галубка, час!
Банадыся-ж бы й ня дбала,
Ёсьць жаніх ёй, ці няма,

Толькі іншы раз, бывала,
Нойдзе нейкая дума,
І на твар бы клопат ляжа,
Цень па вочках прабяжыць,
Але й мацеры ня скажа,
Што на сэрцы там ляжыць.
— Што ты?—маці запытае:—
Чаго стала так хмурна?—
Засьмяецца, засьпявае,
Разьвяселіцца яна.

II

— Жыцьце шло сваім парадкам.
Як Адам ня меў сыноў,
Ды рабочых рук няхватка,
То трымаў ён парабкоў.
Спрытны, ёмкі быў хлапчына
Малады батрак Якім.
Першы ў вёсцы малайчына...
Рэдка спрэчваўся хто з ім,
Ці то ў сіле, ці ў рабоце,
Што ні ўзяў—спаліў агнём!
Шчодра ўсё даў бог сіроце,—
Маладзец быў малайцом.
Чорнавокі, твар прыгожы,
Стройны, зьвязісты, як сук.
Каб убраць яго, нябожа,
Эх, што быў-бы за дзяцюк!
Ды была адна загана:

Сынам быў ён жабрака
Ды меў долю батрака,
Што-ж? такі быў лёс паганы.

Жыў пры матцы перш хлапчынка,
І была халупка ў іх,
Дзе курылася лучынка,
Дзе тулiлiся ўтраiх.
Мацi сiм-тым зарабляла:
Пражу прала цi йшла жаць.
Хлопчык гэтак-жа бывала
Шоў у двор на сенажаць
Цi наймаўся за падпаска—
Дзе там грошы—хоць за хлеб,
Ды i то была, як ласка,
Покi хлопчык не акрэп.
Бацька меў свае дарогi:
Шоў, абходзячы двары,
На сядзiбы, хутары—
Быў калека i убогi
І вымальваў iмем бога
Хлеб i iншыя дары.

Як-бы там нi выпадала,
Ўсё-ж у iх быў свой куток,
Свой прытулак. І бывала
Ў цёплы летнi вечарок
Сядзе важна каля хаты
Разьвяселены жабрак.

Бач, Крыстына: мы багаты—
Хатку маем як-нi-як.

Ёсьць у хатцы печ, дзьве лавы.
Праўда, пень замест стала,
Але ўсё адна хвала,
Калі стол бяз хлеба, стравы.
А на нашай-жа калодзе
Сальца водзіцца падчас,
Як пашэньціць мне ў абходзе.
О, жывуць і горш за нас!
Хоць-бы гэтак было далей.
Так, старая, ці ня так?
Радасьць мая ў хлебе, сале.
Я шчасьлівы ў кожнай хвале,
Хоць калека я, жабрак.
Чым-жа кепска? запытаем...
І вось думаецца мне,
Што мы радасьць, шчасьце маем
Ў абразе, што на сьцяне.—

Так стары Казімер стане,
Зьняўшы торбы, разважаць:
— Дзякуй табе, вечны пане,
Што і ў маім жабрачым стане
Ёсьць ніва мне і сенажаць!
Ну, ці так кажу, старая?
Мы ня горш людзей жывём...
З дзень Казімер спачывае,
Потым зноў ідзе з кіём.

Ды ня доўга красавала
І такое шчасьце іх—
Ліха прыдзе ў адзін міг:

Летам Крыся занялала
І з пасьцелі больш ня ўстала.
Што-ж рабіць ім удваіх?
Разышліся іх дарогі,
Не пашоў малы Якім
У вандроўку са старым
Абіваць людзям парогі,
Апусьцела хатка тая,
Ткуць красёнцы павукі,
Бо няма, бо не хватае
Гаспадынінай рукі!
Сам Казімер апусьціўся,
І асунуўся, азыз,
І халат яго зрабіўся
Комам лат, ануч і рыз.
Ніжай хатка ў дол ўрастала,
Патачыў яе чарвяк,
І на прызбу, як бывала,
Ня выходзіў больш жабрак.
Двор ня прыбран, не падмецен,
У халупцы сьмецьце, бруд...
Ох, саколю: ня прымецен,
Ды вялік жаночы труд!

Што-ж было рабіць малому?
Рукі дзе яму заняць?
Ня йсьці-ж з бацькам жабраваць,
Здароваму, маладому!
І ён кінуў бацьку, хату,
Па людзях пашоў блукаць,

Долі-спосабу шукаць
За абы якую плату.
Многа дзе ён быў, сланяўся,
І ўжо сталым дзяцюком
Да Адама ён наняўся
Батраком.
Здольны быў работнік новы.
Пойдзе ў луг касіць мурог.—
Ні адзін касец вясковы
З ім управіцца ня мог.
Палюбіў яго, як сына,
Ім хваліўся гаспадар:
„Ну і хлопец! вось хлапчына!
Вось работнік! вось штукар!“

Усё йшло добра і паволі.
Дома кошкаўся стары,
А Якім часамі ў полі
Зранку быў аж да зары.
Ходзіць хлопец за сахою,
Дружна ў пары йдуць валы.
Толькі й чуеш за гарою:
— Гэй, Пярэсты! Но, Малы!
А як поўдзень падступае,
Зьніме з іх Якім ярмо.
„Патаміліся?“ спытае:
„Есьці хочаце? Дармо!
Адпачынем, папасемся.
Сонца зрушыцца з гары,
Зноў у сошку запражомся

Мае волікі-сябры!“
Так гаворыць са скацінкай
І пускае на траву,
А сам гэтаю часінкай
Сядзе ў цень на мураву.
І сядзіць ён, штось гадае,
Бы на думках штось было,
І сам сюд-туд паглядае
На той хутар за сяло,
На курганік і на гору,
Дзе дарожка пралягла:
Банадыся ў гэту пору
Яму полудзень нясла.
Усё ў Якіме аж заскача,
Задрыжыць і запяе,
Як здалёку толькі ўбачыць
Постаць мілую яе.
У белай хустачцы з брыжамі
Хутка блізіцца яна.
Вузел хлеба за плячамі,
А ў спарышыку з пшана
Каша, квас ці інша страва
Ды гладышык малака.
Вось падходзіць і ласкава
Так зірне на батрака.

— Ну, Якімка, падкрапіся—
Папалуднаваць пара.

— Дзякуй, рыбка Банадыся!
Я-ж-такі і падараў!

Сяду, што-ж, якраз часіна...
Сядзь і ты бліжэй сюды!—
Есьць Якімка, а дзяўчына
З яго цешыцца яды.
— Мажа-б ты папрабавала?
Разам есца нейк зручней.—
І дзяўчына ложку брала.
Разам праўда што смачней.
Не яда ім, а пацеха.
Так і горнуцца яны.
Тут і жарты, тут і сьмехі—
Сьвята ім той дзень будны.
І ня раз вось так у полі
Ці ў куточках зацішных
У спатканьнях патайных
Часу бавілі даволі.
І ніхто ня знаў, ня ведаў,
Чым так моцна прыкаваў
Дом Якіма, і ў суседзяй
Ён ніколі ня бываў,
Не хадзіў на пагулянкі,
Каб другім не замінаць,
І апроч свае каханкі
Не хацеў нікога знаць.
Вечарамі ў сад цяністы
Выйдзе з дудкаю Якім.
Плача дудка галасіста
Плачам жаласным такім.
Банадыся-ж у ваконцы
Сядзе, слухае дуду.

Смутна стане ёй бясконца,
Як-бы граў ён на бяду.
Месяц з неба пазірае,
Ўзьдзеўшы срэбраны вянок,
А ёй сэрца замірае,
Млее, просіцца яно...

III

Беглі дні ды йшлі нядзелі.
Банадыся-ж і Якім
Шчасьце кралі, як зладзеі,
У каханьні патайным.
Ды чым далей, то тым болей
Непакоіць думка іх:
Як-жа з бацькаўскаю воляй?
Як са згодаю старых?
Ну, вядома—гэтай згоды
Не дабіцца ім ніяк:
Хто Якім? галыш, бяз роду,
Сын убогага, батрак!
А яна—багачка, краля
І адна дачка ў бацькоў.
Проста людзі-б засьмяялі!
Хіба-ж лёс яе такоў?
Марна думаць аб той згодзе:
Не, бацькоў ім не ўламаць.
Дык аб гэтай перашкодзе
Лепш маўчаць, не ўспамінаць.
Хай ідзе сваёй чаргою –
Далей будзе ім відней.

Іх каханьне-ж той парою
Разрасталася ладней.
Так яно па волі божай
Шло-каціліся само.
І што-ж думалі, нябожа?
Спала з іх плячэй ярмо.

Час быў так каля Міколы.
Помню добра, як цяпер,
Веснавы дзянёк вясёлы,
Нават помню, што ў чацьвер,
У гасподу да Адама
Зайшлі два гаспадары,
Багацеі гэтак сама.
Як і той Адам стары.
— Як-жа крэпенькі, здаровы?
— Дзякуй вам! што ў вас чуваць?
Ну, звычайныя размовы,
І на словы ніжуць словы,
Каб той звычай захаваць,
Ды каб спрытна стараною
Грунт сабе падрыхтаваць—
Трэба-ж перш парахаваць,
А ўжо потым з навіною
Без памылкі выступаць,
І пры гэтым на дзяўчыну
Вокам кінулі ня раз.
— Малайчына, малайчына!
Дочка ладненькая ў вас!—

Далей—болей,
Мой саколю,
Ды слова па слову
Закідаюць сецьна волю,
На дзявочу тую долю
Раскрываюць змову,
Бо дзяўчына,
Як пташына—
Вылятае ў вырай,
І прыходзіць ёй часіна
Аб сваёй другой айчыне
Пагадаці шчыра.

— А гадаці,
Бацька, маці,
Тут ня трэба многа:
Малады наш, Гуль Кандраці,
Першы богач у Загацьці,
Не знайсьці такога.
Госьці гладка
Ад пачатку
Павялі гамонку.
Дык што скажа бацька, матка,
Каб аддаць сваё дзіцятка
У той дом за жонку?
Глянулі адзін другому
Тут бацькі у вочы—
Выпусьціці пташку з дому,
Як відаць, ахвочы.
Пакланілася старая,
З лавы ўстаў стары Адам,

— Што-ж? няхай бог памагае,
Прыяжджайце, госьці, к нам.—
Як зачула-ж Банадыся
Аб той згодзе, аб сватох,
Ёй і рукі затрасьліся,
Сэрца стукае—тох-тох!
Штось хацела ім сказаці
Са ўсёй сьмеласьці, з пляча,
Ды стрымалася дзяўча.
Душна стала ёй у хаце.
Вышла моўчкі вон за дзьверы.
Што-ж рабіць? ну, што рабіць?
Як ёй гэтыя намеры
Папярэдзіць і разьбіць?
Свайго ўспомніла мілога.
„Мілы. любы мой Якім!..
Зьбегчы трэба—больш нічога,
І паставіць на сваім“.

Азірнулася дзяўчына
Ды бягом у сад, за сад.
Вось лясок і раўчавіна,
За ляском яе хлапчына
Рэжа скібы рад у рад.

БАНАДЫСЯ

Ой, Якімка! гора, ліха!..
Пагаворым, любы, крыху.

ЯКІМ

Што такое? у чым справа?

БАНАДЫСЯ

Справа кепска, няцікава!
З-пад Загацьця ягамосьці
Няпрашана прышлі ў госьці
Мяне сватаць за Кандрата.
Даюць згоду мама, тата,
Толькі я адна нязгодна.
Што-ж рабіці, мілы, родны?
Засталося часу мала,
Ды ня ўсё яшчэ прапала:
За табою стала слова,
Я-ж на ўсё, на ўсё гатова!

Спахмурнеў батрак,
Аж зьмяніўся ў твары.
Вочы зорáць, бы з-пад хмары,
З тропу зьбіты небарак.

БАНАДЫСЯ

Што-ж маўчыш, Якімка любы?
Ты-ж ня хочаш маёй згубы?

ЯКІМ

Як відаць, разлучымся, нябога!..
А для мяне... адна дарога...

БАНАДЫСЯ

Што я чую?! Ох, ты-ж губіш
Мяне бедную, Якім!
Ці мяне ты ўжо ня любіш?
Ці ўгнявіла цябе чым?
Ці ты лепшых слоў ня знаеш,
Апроч гэтых жорсткіх слоў?

Ці другую сабе маеш,
А мяне забыць гатоў?

ЯКІМ

Забыць цябе, дзяўчынку дарагую?!
Да дзе-ж знайсьці такую!
Не, любая! не, не!
Ніколі!
Няхай ня будзе шчасьця мне,
Няхай ня будзе долі,
Калі-б цябе зьмяніў я на другую!
Слухай, сэрца, Банадыся!
Каб цябе я ня любіў,
Каб з табой мы ня сышліся,
Мо'-б я больш шчасьлівы быў.
Толькі-ж я табе ці пара:
Я—слуга твой і батрак,
Бацька мой—стары жабрак...
Горка мне твая ахвяра!
Ты—красуня, ты багата,
А я голы, як сакол,
Ў мяне будка, а ня хата
Ды і тая ўвайшла ў дол,
Апусьцілася ў зямлю...
Дзе-ж цябе я прытулю?

БАНАДЫСЯ

Толькі той і перашкоды?
Ой, Якімка мой дурны!
Мы-ж такі і неблазны,
Прыдзем так, давай, да згоды:

Мы тайком у царкву пойдзем—
Поп за грошы дасьць нам шлюб,
Будзем жыць і спосаб знойдзем.
Крэпак ты, Якім, як дуб.
Ці-ж палохацца работы?
Ці няздольны працаваць?
Што нам гэтыя турботы!
Зможам кут асталяваць!—
Прасьвятлеўся твар Якімаў,
Пугу вобземлю шпурнуў,
Сьмела ўскінуў ён вачыма
І кудрамі страсянуў.

ЯКІМ

Я, саколка, не баюся
Ніякае працы!
Куст—мае палацы!..
У ярмо сам запрагуся,
Пацягну ня горш вала—
Ты-б шчасьлівая была!..
Не! ня згінем мы з табою,
З маёй рыбкай залатою!
Ў вочы ёй Якім зірнуў
І да сэрца прыгарнуў.

IV

І вось потайкам, цішком
Ўсё яны абмеркавалі,
Гладка ўсе канцы схавалі.
Справа стала за папом.

Тым-жа часам Гуль Кандрацi
Са сватамi п‘е ў iх хаце,
Вусы круцячы рудыя—
Што-та, моў, за я! куды я!
Банадыся-ж прытоена
Сядзiць на тых запоiнах,
Далёкая ад Кандрата
I ад дому i ад свата.
Дзень вясельля назначылi,
Ды вясельля ня бачылi...

У блiжэйшы час па гэтым
Сьвятою нядзеляй
Пашла дзеўка макам-кветам,
Як кажуць, з кудзеляй.
Не адна пашла ўцякачка,
А з сваiм Якiмам.
Што багацьце? лепш батрачкай,
Хай яно йдзе дымам!
Цi-ж ёй сэрца заняволiць,
Жывучы з багатым?
Лепей з любым у нядолi
Бяз прытулку-хаты.

У нядзельку на сьвiтаньнi
Па дарожках патайных,
Каб нiхто ня бачыў iх,
Iдуць лёсу на спатканьне.
Кончыў поп ужо маленьне.
Да папа яны iдуць,

Пад яго благаславеньне
Сэрца боязна нясуць.
— А дзе вашы бацькі, дзеткі?—
Поп іх строга запытаў.—
Дзе сваты? дзе дружкі? сьведкі?
Хто на запаведзь даваў?
Ці ня зьбеглі вы ад волі
Блізкіх кроўных і бацькоў?
Не зьвянчаю вас ніколі!..—
Холад веяў ад тых слоў.

БАНАДЫСЯ

Зьмілуйся, бацюшка,
І нас ты зьвянчай!
Што праўда, то праўда—
Парушан звычай.
Мой бацька багаты,
А ён—наш батрак.
За беднага-ж пэўна...
Ні гэтак, ні так.

ЯКІМ

Назначце, бацюшка, цану
І выбачце нам гэтую віну,
Але нас павянчайце.

ПОП

Не, на гэта выбачайце!
І ня ведаю я вас.
Разьбірацца-ж мне ня час:

Можа вы у першай стрэчы,
Можа вы—брат і сястра.
Што-ж вянчаць так не дарэчы?
Не: ня месца, не пара!
Не, няма благаслаўленьня!

ЯКІМ

Калі так, то што рабіць?
Мы ўсё роўна па сумленьні,
Як муж з жонкай будзем жыць!

БАНАДЫСЯ

Пакляліся мы
Жыць у пары век.
Што паробіш тут?
Утаўчэцца нейк.

Так сказалі і выходзяць.
Пастаялі на двары.
Смутак, клопат іх бярэ—
Чаго-ж дарма час тут зводзіць?
Вышаў поп, счакаўшы, ў сені—
Жаль да іх пачуў стары.
Бачыць, сталі на калені
Прад царквой на цьвінтары.
Там у шчырасьці сардэчнай
Пакляліся ў згодзе вечнай
Разам несьці клопат, гора
І ісьці рука ў руку
Без папрокаў, без дакораў,
Што-б ні стала на вяку.

Поп крануўся згодай тою
І іх шчырасьцю такою
На цьвінтар да іх ідзе,
Сам у цэркву іх вядзе.

ПОП

Бачу згоду вашу, дзеткі!
Дай бог згодна век вам жыць.
Што-ж, ідзеце ў цэркву, кветкі,—
Павянчаю, так і быць.
На сябе віну бяру я,
Хай вам бог грахі дарує.

З імі ў цэркві памаліўся,
Службу справіў, адчытаў.
Як-бы камень з іх зваліўся,
Як-бы іншы сьвет ім стаў.

Няпрыветна выглядала
Хатка дзеда-жабрака.
Павуцьцё куты заткала,
Дзьмула з кожнага кутка.
На аконцы вецер пылу
Цэлы пласт нанёс, нагнаў.
Там царыў спакой магілы,
Дух бядоты панаваў.
Печ асела, грунт загніўся.
Ў печы гліняны гаршчок
Сіратою прыхіліўся,
Стаў нячэпаны ў куток.
Парахнелі марна лавы,
Дух пракіслы патыхаў,

А сталом быў пень трухлявы,
Што Казімер так кахаў.

Ўсё пра беднасьць тут казала,
Пра нядолю бедака,—
Няпрытульна пазірала
Хатка дзеда-жабрака.

І вось раптам надвячоркам
Хатка тая ажыла.
Там пачулася гаворка,
І быў рух каля стала,
Праўдзівей, каля калоды,
Што служыла ўжо сталом
Незапамятныя годы.
А дзед ходзіць сакалом,
Бо-ж і рад такі старэчы,
Што жыве ён недарма.
Ён патупаў каля печы,
Пляшкі часам ці няма.
Да гарэлкі-ж дзед быў падак,
Майстар быў кручок загнуць:
Як-жа ў гэтакі выпадак
Пару чарак ня кульнуць?
У Казімера старога
Быў і скорам пра запас—
Скруткаў некалькі каўбас.
„Што гнявіць мне пана бога?“
Гаварыў стары ня раз.
Малады пашоў па воду,
Потым дроў схадзіў прынёс,

А дзед торбы ператрос,
Цягне ўсё на стол-калоду.
Маладая прыбірала,
Мыла, чысьціла, мяла,
Павуціну, пыл зганяла,--
Гаспадынін рэй вяла.

Як усё было прыбрана,
Запалілі там сьвятло,
І халупка нечакана
Заіскрылася, як шкло.

ДЗЕД КАЗІМЕР

О! такі-ж недарма
Кажуць тыя людзі:
Убяры ты і пень,
То харошы будзе!
Не, дапраўды: зірні—
Што за хата стала!
Хат такіх на сяле
Ты налічыш мала.
А за гэта за ўсё
Гаспадыні хвала!
Ну, то сядзем за стол
Ды вясельле справім.
Малады з маладой!
Сядзьце тут на лаве...
Дадуць чосу бацькі
І мне разам з вамі.
Ну, да покі той суд,
Пабалюем самі.

І закуска тут ёсьць:
Хлеб, блінцы, каўбаскі...
І вы будзеце жыць
Сяк-так з божай ласкі...

Прыступаюць да вячэры.
Чуюць—ходзяць пад акном!
Потым раптам хтось у дзьверы
Барабаніць кулаком!

V

— Дзе-ж то, бацька́, наша дочка?
І Якім бы ў воду кануў...
Дзень праходзіць, скора ночка...
Вышаў-бы ты сам ды глянуў.
Проста дзіва, і ніколі
Ня бывала такіх штук.
Што ўжо гэта за сваволя!
Што ён думае, блазьнюк?—
Непакоіцца матуля.
Не, ня так яно, ня так!
І Якім на тыя гулі
Не аматар, не мастак.
Ёсьць тут, ёсьць тут штось напэўна—
Зьніклі зранку і няма
І прапалі неспадзеўна...
Ой, тут нешта нездарма!

Усяк маці разважае—
А мо' гэта, а мо' то...

МАЦІ

Ой, дурніца-ж я старая!
Бацька! ведаеш ты што?
Я—сьляпая, ты дурны:
Пэўна-ж любяцца яны?
Пасудзі, падумай сам...
Ото-ж сорам будзе нам!

АДАМ

Ну, ты скажаш! лепш маўчы.
Вады ў ступе не таўчы!
Мо' пашлі дзе на гуляньне—
Ці-ж яны манахі?
Кінь ты гэтыя гаданьні
І пустыя страхі!

МАЦІ

Ой, глядзі, глядзі, стары!
Удзяруць нам штуку.
Ліха выпаўзе з нары,
Будзе, будзе гуку!

АДАМ

А, ня бойся,
Заспакойся—
Ня будзе нічога.
Хай гуляюць—
Права маюць,
Ня судзі іх строга.

Хлопец сталы
Ды прыўдалы
І ня з гліны-ж можа!
Разам стануць —
Люба глянуць,
Так яны прыгожы!

МАЦІ

Пляцеш немаведама што.
Ты яму дзесяць, ён табе сто.
Хоць падбаў-бы ад дзіцяці,
Ўсё яму нічога.—

Аж угневалася маці
Ад тых слоў старога.
А сама гадае матка
Над праявай тою:
У чым загваздка, загадка?
Што з яе дачкою?
І тут раптам нечакана
Ў галаве старое
Закружыліся пагана
Думак іншых рої.
Цяпер толькі ясна стала—
Дзе-ж быў змысл жаночы!—
Як дачушка паглядала
На чорныя вочы.
Цяпер толькі прасьвятлела
Матчына галоўка,
Як лавіў ён анямела
Дзявочае слоўка.

Цяпер толькі зразумела,—
О, дурная маці!—
Чаго ў садзе дудка млела,
Не давала спаці.
А тут зараз пагалоска
По людзях шапоча,
Што батрак іх з ласкі боскай
Быць іх зяцем хоча,
Што дачка іх у Загацьце
Ня пойдзе за Гуля:
Гуль пры ўсім сваім багацьці
Застанецца з дуляй.

Маці далей ня ўтрывала,
Вышла з хаты ды трушком
К жабраку пашыбавала—
Загуменьнямі, лужком.
Падыходзіць пад аконца,
Зірк—ня верыць і вачам:
Банадыся, яе сонца,
Божа мілы! там! ох, там!
Маці рукі заламала,
Зноў назад бяжыць яна,
З гора намітку сарвала.

МАЦІ

Божа! ў чым мая віна?
Ой, сорам нам, сорам!
Да што скажуць людзі?
Жыць у такім брудзе!

Цешся-ж маім горам,
Рвеце-ж мае грудзі!—

Прычытвае, плача матка,
Валасы рве, бы ў агні.

МАЦІ

Будзь-жа ты, маё дзіцятка!..

АДАМ

Стой, старая! не кляні!
Кінь ты выць, на міласьць бога!
І пашла ўжо і пашла!
І ня сьмей і мысьліць злога,
Утрымай язык ад зла!
Бо-ж яна нам ня чужая,
Бо-ж яна у нас адна.
Гм! праклёнам пагражае!
Моўчкі гора пі да дна!
І чаго так ужо вар'яцець?
Ідзі лепей у клець,
Прыбярыся, як трэба, сама,
Ня зводзь часу дарма
Ды каробкі сьціха
Накладай давярха
Розным скарбам-дабром:
На вясельле папром!

Два разы адно і тое
Ня любіў казаць стары:
Што сказаў—слаўко сьвятое,
Хоць тапіся, хоць гары.

Вышла борзда ў клець старая
І кублы вярнуць давай.
Жыва кораб набірае
Сырам, маслам цераз край.

АДАМ

Ну, старая: пойдзем з богам—
Што ўжо гневацца тут нам.
Не паможа больш нічога,
Як зрабілася ўжо, маці,
Дык няхай і будзе так.
Што-ж, батрак ён, ну, батрак.
Я-ж ня мысьлю зла дзіцяці.

МАЦІ

Дык што-ж, бацька: ўсё гатова,
Пойдзем, раз ты хочаш так.
  Надзеў бацька халат новы,
Маці—чысты андарак,
Цемачком ідуць старыя
У халупку да дзяцей.
Не чакалі маладыя
Дарагіх такіх гасьцей.

АДАМ

Добры вечар, зяць малоды!
Добры вечар, гаспадар!—
  І стаўляе на калоду
І гарэлку й божы дар.

Дзед стары быў як аглушан,
Як-бы гром яго прышыб,
І язык стаў непаслушан,
Не варочаўся, прыліп.

Банадыся бацьку ў ногі!

БАНАДЫСЯ

Не карай нас, татка, строга!
Глянь ласкавымі вачыма.
Гэта я зьвяла Якіма.
З ім тайком і зьвянчаліся,
На тваю дабрату спадзяваліся.

АДАМ

Ну, што кара тут паможа?
Толькі-ж, дзеткі, так нягожа...
Злосьці я на вас ня маю
І караць ня буду вас.
Што-ж? дабра вам пажадаю!—

Са сьцяны ён зьняў абраз,
Той стары абраз, каторы
Дзед Казімер паважаў
І прад ім так шчыра ў горы
Ўсе надзеі пакладаў.
Маладых благаславілі.
— Ну, дай божа шчасьця вам!—
Іх на покуць пасадзілі.
Выпіў, зьмяк зусім Адам,
Па плячу пастукаў зяця.

АДАМ

Чуй, Якіме: батраком
Працаваў ты ў маёй хаце,
Цяпер будзеш прымаком!—
Больш гарэлка разьбірае,
Стаў банкет іх ажываць,
І Адам ужо гукае:
— На які чорт лепшы зяць?—
Зашумелі, разышліся,
Падабрэў стары ў канец.

АДАМ

Малайчына, Банадыся!
Маці, праўда маладзец?

Дык вось, як, саколю, бывала даўней.
Ці блага, ці добра—вам з боку відней.

1910 г.

ПРАПАЎ ЧАЛАВЕК

I

Каля карчмы шум і гоман,
Зык сялянскіх галасоў.
І, здавалася, сам Нёман
Змоўк, каб сьцяміць колькі слоў,
І кацiўся гэтак плаўна,
Поўны, зьвілісты, як зьмей,
Агібаў узгоркі спраўна,
Потым зноў бег спакайней.
І ніколі не маўчала
Гэта мора-грамада.
Тут і радасьць месца знала,
Уздыхала тут бяда.
Як рой пчол, гулі мужчыны,
Гаманілі аб зямлі,
Разьбіралі ўсе навіны,
Ўсе інтэрасы вялі.
Ды і то сказаць: ніколі
Дня спакою ня было—
Ці то выпадак у полі
Калыхаў падчас сяло,

Ці то ў лесе з кім здарэньне
Наконт пашы або дроў,—
Ўсё будзіла разуменьне
Бедакоў-гаспадароў.
Толькі ў гэты раз трывожна
Нейк шумела грамада.
Зразу сьцяміць было можна,
Што тут вынікла бяда.

АДЗІН СЕЛЯНІН

Ой, не, хлопцы, на бок жарты—
Рудзік мой выў нездарма!
Хоць вазьмі ды кінь на карты:
Трэці дзень яго няма!
Каб, крый божа, утапіўся,
Дык няпраўда—ўжо-б усплыў,
Можа хіба ў корч забіўся,
Ці загнала дзе пад плыт.

ДРУГІ СЕЛЯНІН

А мо' хто забіў, глядзеце,
На Яхіма меўшы злосьць.
Нешта нейкае тут ёсьць,
Людзі-ж розныя на сьвеце!

ТРЭЦІ СЕЛЯНІН

Ці доўга забіць чалавека?
Як грушу зьвярзьці на вярбе:
Сьвіснуў па лбе—і канец табе!
Знойдзецца гэтакі дока, умека.

Між людзьмі, як ніколі,
Разьвялося брыды,
І лаві, шукай, ветра у полі—
Умеюць замесьці сьляды!

СТАРЫ ЮРКА

Не, Матэва! Не, браток:
Нойдзецца сьлед, галубок!
Будзе праўда ўся раскрыта,
Як яе ні замятай:
Хоць вадой яна заліта,
Але, браце, памятай—
Усплыве наверх яна,
І ня будзе патайна!

СОЦКІ

Ды што тут мяньціць языкамі,
З пустога ў парожняе ліць?
На Нёман хадзем з бусакамі,
Каму гэта справа баліць!
Усё адзін чорт:
Памёр той Гаўрыла,
Ці скула яго задавіла,
Агледзіць-жа трэба хоць норт.

ПЕРШЫ СЕЛЯНІН

Да хоць-бы якія канцы нам у рукі,
Ці гэтак, ці так.
Прапаў, небарак,
А жонцы пякельныя мукі.

Сказаць-бы за сьветам
Быў выпадак гэткі,
Ня так-бы і крыўдна было.
А тут, як на зло,
На людзях прапаў у сяле...

ДРУГІ СЕЛЯНІН

Цікавасьць з ім, братцы, але!

Гамоняць мужчыны,
Шукаюць прычыны,
Дзе мог-бы падзецца Яхім.
Варожаць ды судзяць,
Узрушаны людзі
Здарэньнем ліхім.

II

Каля Яхімавае хаты
Дзьве кабеціны сядзяць.
Змучан горам твар Агаты,
Вочы смутна так глядзяць.
На руках дзіця малое,
Двое большых па бакох.

ЦЁТКА НАСТА

Вось дык ліха насланое!..
Ды мо' вернецца, дасьць бог.—
Так Агату разважае
Цётка Наста і сама
Мала ў гэта веры мае.

АГАТА

Ой, не, цётачка! няма,
Як відаць, жывога ў сьвеце.
Тыдзень часу, пасудзеце.
Як пашоў у чацьвер з дому—
Тут-жа блізенька зусім—
І няма і невядома,
Дзе ён, бедны, і што з ім.
Хоць-бы ведаць, што з ім стала—
Не адхіліш ты бяды,
Жаласьць сэрца-б так ня рвала,
Менш гадалася-б тады.

ЦЁТКА НАСТА

Так, галубка, на ўсё воля божа,
А было-б лягчэй,
А нудота гэта—што яна паможа?
Толькі душу муціць, толькі сэрца гложа,
Не самкнеш вачэй.
Так, Агатка. А свайго-ж мы лёсу
Ня мінём ніколі:
Сьмерць усюды знойдзе, прыдзе
безгалоса,
Замахнецца нагле, натачыўшы косу,
Ці дома ці ў полі.

АГАТА

Так то так, ды ня людзкая
Доля выпала яму!
Дзе душа яго блукае?
Хто па ёй паспагадае?

Каму ходзіць то, каму?
Ну, знайсьці-б хоць няжывога
Ды палюдзку пахавань.
Ох, Яхімка, ох, нябога!
Дух твой будзе смуткаваць
Бяз прытулку, без магілы.
Ды што зробіш, божа мілы!

І Агата раз двацацаты
Пачынала свой расказ,
Як Яхім выходзіў з хаты
У астатні свой той час.

АГАТА

Стаў ён хмурны, задуменны,
Як-бы нешта ўсё таіў.
Твар зрабіўся, бы каменны,
Думку нейкую насіў.
А да працы быў ахвочы,
Рук ніколі не складаў,
Зранку тупаў аж да ночы
І ў самоце штось гадаў.
А паглядзіць—недахватка,
Беднасьць лютая ва ўсім:
Хлеў някрыты, бедна хатка,
А падправіць няма чым.
А ўсё гэта не давала
Нават беднаму і тхнуць.
„Кінь, Яхім“, скажу, бывала:
„Дасьць бог, дзеці падрастуць,

Сяк-так будзем жыць“, кажу я,
„Дык што ныдзіцца дарма?“
А ён нават бы й ня чуе,
Непакоюся сама.
Ўрэшце стаў ён забывацца:
Ідзе, спыніцца, стаіць.
Аж нейк стала я баяцца—
Розум штось яму труіць.
Успароўся яшчэ цёмна,
Плыт пашоў ён прыбіраць.
І людзей шмат каля Нёмна,
А плыты, як мост, стаяць.
Вось і вечар, я чакаю,
А яго няма й няма.
Што тут думаць, не згадаю,
Бы глынула яго цьма.
А няйначай—ў задуменьні
Аступіўся ён, упаў
Ды пабіўся аб бярвеньне,
Бо дзе-ж дзеўся-б ён, прапаў?
Цётка охнула глыбока,
Азірнулася кругом
І сьлязу абцерла з вока
Жорсткім зрэбным хвартухом.

III

Гоман, вохі і зьдзіўленьне
Непакояць больш сяло:
„Ось праява! ось здарэньне!“
Толькі й гутаркі было.

Больш за ўсіх жанкі трашчалі,
І адна перад другой
На праяву выкладалі
Меркаваньні, погляд свой.

ЦЁТКА МАГДА

Ну, няйначай, як забілі
І засунулі пад плыт.
Хлёрка сёлскі, гаварылі,
На яго даўно сярдзіт.—
  Гэты довад разьбіваўся.

ЖАНКІ

Каб забілі, Магда, знай,
Хоць які-б, а сьлед астаўся,
Як канцы тут ні хавай.
Не камар-жа ён, ня голка,
І астаўся-б нейкі знак.
Што плясьці дарма, саколка?
Тут яно было ня так!

ТАЦЯНА

Ой, сястрыцы! мне здаецца,
Што ён проста кінуў дом
І цяпер мо' дзе сьмяецца—
Верыць нельга ім, гадом!

Ды Тацяну ўняў Сымонка,
Яе дзядзька, і падцяў.

ДЗЯДЗЬКА СЫМОН

Каб ты была яго жонка,
Ён даўно ўжо-б маху даў.

ТАЦЯНА

Твой язык мне ў косьці ўеўся!
Ото, дзядзька, як малы!
Ну, то дзе-ж бы ён падзеўся?

ДЗЯДЗЬКА СЫМОН

На той сьвет пагнаў валы.

А тымчасам пра Яхіма
Байкі ходзяць па сялу,
Быццам ён у дзеда Кліма
Сядзеў з люлькай на калу,
Апусьціўшы на плот ногі,
На сяло трос кулаком.

ЦЁТКА ЮСТА

Ой, ня быць дабру, нябогі,
З тым Яхімам дзіваком!
Наводзіць ён чары.
Ня было-б пажару!

У другім канцы хадзілі
Чуткі іншыя зусім:
Гаварылі-гарадзілі,
Што а поўначы Яхім

Па сьцяне ўзьлез на званіцу,
У хаўтурны званіў звон,
Шоў на могілкі ў капліцу
І літаньне правіў ён.
А другім Яхім прысьніўся,
І дзіўны быў адзін сон.
З хаты ў хату чмут насіўся,
Як чаўнок каля красён.
Сон дзіўны прысьніўся Ганьне.
Так расказвала яна.

ГАННА

Ось, здаецца, на зьмярканьні
Едзем з Пётрам мы з млына.
Толькі мы ставок мінаем,
Бачым—ён! Ківае нам
„Гэта ты, Яхім?“ пытаем.
„Я“, адказвае, „я сам!“
І такі, нябож, ён смутны,
Такі змучаны, худы.
Просіць голасам пакутным:
„Выньце вы мяне з вады!
І душы спакой вы дайце!“
Так і кажа ён, бядак:
„Ды палюдзку пахавайце.
Смокча мяне ў вадзе рак,
Жвір мне вочы засыпае,
Чараты растуць на мне,
І вартуе ноч сьляпая,
Лёгшы каменем на дне“.

З захапленьнем, з заміраньнем
Сон той слухалі жанкі.
Ня было канца ўздыханьням.
„Ой, пакутнік-жа які!
І ў страшэнным абурэньні
На мужчын валіць пашлі,
Бо даўно-б яго знайшлі,
Каб на грош таго хаценьня.
А ён, бедны, мокне ў яме,
І ядуць яго ракі.
І жанкі ўзяліся самі
Цела вызваліць з ракі.
— Жаначкі! — Антоля кажа:—
А вы ведаеце што?
Вось я знаю, хто пакажа
Нам Яхіма! — А ну, хто?

АНТОЛЯ

Трэба міску ўзяць, сястрыцы,
Сьвечку ў місцы запаліць,
Што сьвянцаюць на грамніцы,
І ў ваду яе пусьціць.
Але толькі трэба зраня
Гэта, любачкі, зрабіць,
І дзе міска з сьвечкай стане,
Там ён, бедны, і ляжыць.

IV

Яшчэ добра мрок ня згінуў,
Чуць гарэў усход нябес

І агністы блеск раскінуў
На узгоркі і на лес,
А жанкі ўжо чарадою
Уздоўж Нёмана ідуць
І з сьвянцонаю вадою
Сьвечку ў місачцы нясуць.
У жанок аж сэрца б'ецца,
Нейкі страх на іх напаў,
І страх гэты ўсім, здаецца,
Языкі ім завязаў.

Вось і гак і плёс адкрыты,
А за гакам чорны вір.
Нёман коціцца сярдзіта
Ды на дне ганяе жвір,
Круціць, верціць, як шалёны,
Ажно леечкі бягуць,
Точыць, рве бераг зялёны,
Ачасае сабе пуць.
На гаку жанкі пасталі.
Тут, з высокіх берагоў,
У вадзе цені дрыжалі,
Жэрдкі леташніх стагоў.
Як у люстры, адбіваўся
З таго берагу вятрак,
І на хвалях калыхаўся
Лесу верх, нібы разак,
Уверх кінуты зубамі,
І алешнік малады,
Бераг Нёмана з кустамі
І высокія груды.

ГАННА

Што-ж, сястрыцы: пусьцім з богам.
Трэба сьвечку запаліць...
Бог нам будзе запамогай...
Бачце, сьвечка як гарыць!
— Божа мілы! — ўсе ўздыхнулі.—
Ну, што-ж, Ганначка, пускай!
Міску лёгенька папхнулі.

ГАННА

Плавай, місачка, шукай!
Перш нейк цяжка, неахвотна
Міска стала адплываць,
Як-бы ёй было маркотна
Гэты бераг пакідаць,
Потым плытка за вадою
Робіць круг... адзін, другі...
Вось раўняецца з вярбою,
Агібае куст дугою,
Піша борзьдзенька кругі!
Носіць Нёман, як сам знае,
Тую міску-чарапок.
— Ах, галубкі! як жывая!—
Крыкне хто-небудзь з жанок.

ГАННА

Так і сяк яна шыбуе:
То назад, то ў бок ідзе!

Гэта божжа моц кіруе
І на троп яе вядзе.

А тымчасам міска далей
Ідзе, ладзіцца на плёс.
Хлесянуў тут Нёман хваляй,
Міг—і ў вір яе панёс!
І над цёмнай глыбінёю,
Дзе ён пеніўся, бурліў,
Нібы крэпкаю рукою
Завярцеў і закруціў,
Закруціў і ня пускае
Ані ўзад, ані ўпярод.
Кружыць міску і ганяе
Страшны той вадаварот.
А жанкі ўсе чарадою
Ціха берагам ідуць
За той міскай і вадою,
Цуда нейкага там ждуць.
Ідуць важна крок за крокам,
Ня спускаюць міску з вока.
А яна памалу з віру
Выбіваецца на плёс,
І яе ў чарот, аіры
Нёман роўненька панёс,
Далікатна, асьцярожна,
Дзе павольней, дзе барджджэй,
То адкіне ўзад трывожна,
То ўпярод рване дужэй

І так з сажань правандрує,
Потым зноў нясе стралой,—
Нёман цешыцца, жартуе,
Нібы з забаўкай якой,
Ды у букту мчыць з разгону,
Міска круціцца ваўчком.
А жанкі глядзяць зьдзіўлёна,
Кінуць слоўка шапатком:
„Ото божжа моц! а любкі!
Ах, як хорашанька йдзе!
Куды-небудзь-жа, галубкі,
Нас яна ды прывядзе!“

Тут—і скуль ён толькі ўзяўся,
Як-бы чорт яго нагнаў!—
Комель жэрдкі увязаўся
І як злыганы прыстаў,
Каля міскі завярцеўся,
Шпарка йдзе ў яе сьляды,
Разгуляўся, раздурэўся,
Як той хлопец малады:
Міска ў букту—ён за ёю,
Міска скокне—і ён скок!
Не дае ані спакою,
Так і цісьне крок у крок.
Ды нядоўга плыў з увагай—
Раздурэўся надта ён
Ды зьнячэўку, як-бы шлягай,
Плясь у міску, як у звон!
— Ах! — тут разам закрычалі,
Аж падскочылі жанкі.

Расступіліся ў міг хвалі
І глынулі чарапкі.
Комель жэрдкі адзінока
Стаў пры беразе ў траве,
Толькі сьвечка, лёгшы бокам,
Далей з подскакам плыве.
— Мая сьвечка, а сястрыцы!
Ой, лавеце—прападзе!—
Падабраўшы край спадніцы,
Тэкля шусь! бяжыць к вадзе.
Ледзьве-ледзьве утрымалі,
Адцягнулі на грудок.
І ўсё змоўкла, толькі хвалі
З плачам б'юцца ў беражок.

Ціха Нёман калыхаўся
У высокіх берагох.
Гай дубовы адбіваўся
Ў яго дробных грэбянёх.
Цёмны лес сьцяной зялёнай
Цесна бераг абступаў
І на нёмнавае лона
Цікаваўся, заглядаў,
І далёка кідаў цені
У вячэрняй цішыне
Ды шаптаў у задуменьні,
Як-бы гімн складаў вясьне.
Шчодра сонца разьлівала
Блеск прыветны і цяпло.

Поле жыцьцем трапятала,
Ўсё сьпявала і цьвяло.
А над саменькай вадою,
Дзе размашыстай дугою
Нёман лукі агібаў,
Пад дзяругаю старою
Труп разбухшы ўвесь ляжаў.
Збоку Нёман гойдаў воду,
Залацілася жарства,
Толькі труп парушваў згоду
І той вобраз хараства.

1911 г.

ЯК ЯНКА ЗАБАГАЦЕЎ

Ходзіць Янка за сахою
Пры дарозе ў полі,
Конік мернаю ступою
Клыгае паволі,

Лезьве-ледзьве цягне сошку
Замухрышка сівы.
Глянуў Янка на дарожку—
Божа літасьцівы!

Што за дзіва, за праява?
Ці то здань якая?
Пышны белы конь рухава
Горы прабягае,

Мчыцца птушкай лёгкакрылай,
Бураю нясецца.
Пышуць персі яго сілай,
Дол пад ім трасецца.

А сам коньнік так убраны,
Што аж сьлепіць вочы.
Хто такі ён, госьць нязваны?
Янка ведаць хоча.

Пад'яжджае і гаворыць:
„Памажы бог Яну!“

Пазірае Янка, зорыць,
Кажа: „Дзякуй пану!“
Стаіць Янка, разглядае
Пышнае убраньне,
Ня стрымаўся і пытае:
— Куды едзеш, пане?
— Еду к богу, чалавеча!—
Янка ўтарапіўся.
— Як-то к богу? то-ж далеча!
Каб з пуці ня зьбіўся.
Згубіш збрую залатую,
Конь твой падаб‘еццa.—
Янка думаў—пан жартуе
Ды з яго сьмяецца.
— Мы, як бачыш, духам-бурай
Даляцім да бога,
Бо я—ведаеш ты?—Юрай,
Проста мне дарога.
— Ці то можа быць?!—пытае...
— Юрай мой сьвяценькі!—
Моліць Янка і ўздыхае:
— Слухай, дарагенькі!
Запытай у бога, мілы,
Запытай-жа, родны,
Чаму бедны я, пахілы,
Голы і галодны?
І малюся штодня богу
І жыву, як трэба,
Ня пускаю я ў дарогу
Жабрака бяз хлеба...

ЮРАИ

Добра, добра, запытаю,
Аб табе я далажу,
А назад як завітаю,
Ўсё да слова раскажу.

ЯНКА

Шчыра дзякую за гэта я раней,
А каб яно было вярней
Ды з памяці часамі ня сышло!
Для памяці пакінь сваё сядло!
На каня без сядла
Юрай як зірне,
Дык, была—ня была,
Ўспомніць пра мяне,
А як вернешся сам,
Я з падзякай аддам.

ЮРАЙ

На̀ сядло, каб быў спакойны,
Хоць ня верыць няпрыстойна.
Вернеш мне, як я прыеду.

Так сказаў і зьнік бяз сьледу.
А назаўтра, ў тую-ж пору,
    Скача̀ зноў конь белы
Цераз рэчкі, лес і горы
    Вольны, дужы, сьмелы.
Пад'яжджае божы Юрай
    І каня спыняе,

Ды на Янку нейк спахмура
Погляды раняе.
Янка зноў на прывітаньне,
Ідучы загонам,
Як і ў першае спатканьне,
Дзякуе з паклонам.

ЯНКА

Сьвяты Юрай! ці пытаўся
Пра мяне ты ў бога,
Чаму бедным Янка стаўся,
Хоць працуе многа?

ЮРАЙ

Пытаць я пытаў...

ЯНКА

І што бог сказаў?

ЮРАЙ

І ня ведаю, брацішку,
Гаварыць табе ці не?
Дай хіба падумаць крышку...
А бог вось што сказаў мне:
„Таму Янка і галее,
Што па праўдзе жыць умее.
Калі-ж хоча быць багаты,
Скінуць зрэб'е сваё, латы,
Няхай круціць і шальмуе
Ды аб праўдзе ня сумуе".

ЯНКА

Залатыя словы,
Хоць, сказаць, ня новы,
Шчыра дзякуй!..
Но, каняка!

ЮРАЙ

Стой, дабродзей!
А сядло дзе?

ЯНКА

Сядло, кажаш?

ЮРАЙ

Ну, але.

ЯНКА

Скуль мне ведаць аб сядле?

ЮРАЙ

Кінь свае ты жарты, Янка:
Мне цяпер не да таго!

ЯНКА

Хай заб'е мяне маланка,
Калі бачыў я яго!

ЮРАЙ

Што клянешся, чалавеча?
Ну, нашто-ж у вочы лгаць?
Быў я ўчора тут пад вечар?

ЯНКА

Быў.

ЮРАЙ

Прасіў ты запытаць,
Чаму бедна ты жывеш?

ЯНКА

Але-ж.

ЮРАЙ

Не казаў, каб я пакінуў,
Ну, для памяці сядла?

ЯНКА

Знаць ня знаю, каб я згінуў,
Не даехаў да сяла!
І навошта мне сядзёлка,
Сам ты, Юрай пасудзі?
Дзе-ж яно тут? то-ж ня голка!
Пашукай яго, найдзі!

Глянуў Янка навакола
Ды гаворыць сьціха:
„Бадай яго было гола!
Вось ня ведаў ліха!
Тут з цярпеньня выйдзе ўсякі,
Вось-жа скула села!
Дасца мне сядзёлка ў знакі,
Каб яно згарэла!

ЮРАЙ

Янка, Янка! што віляеш?
Каго за нос водзіш?
Ці мяне за дурня маеш?
Што ты плот гародзіш?

Ты араў тут?—
Зноў пытае
З самага пачатку.
Янка ўсё на вус матае,
Адказвае гладка.

А як толькі аб сядзёлку
Гутарка кранецца,
Кленчыць Янка на падолку,
Божыцца, клянецца

Жонкай, дзецьмі, сваёй скурай,
Што сядла ня бачыў.
Як ні біўся, Янкі Юрай
Не пераіначыў.

Праз дзянькі тры ці чатыры
Ідзе Янка ў краму,
Хваліць там сядло бяз меры
Крамніку Абраму.

ЯНКА

Вось, Абраме, штучку маю—
Сто рублеў за вочы!
— Ну, ну, Янка?—той пытае,
Да тых штук ахвочы.

ЯНКА

Эх, сядло ёсьць! каб ты згледзеў,
    Каб ты знаў, Абраме,
Ты-б дагэтуль і ня ўседзеў
    Ў гэтай бруднай краме.
Адно золата—страмёны,
    Срэбра так і грае,
Само ўсё, як ёсьць, чырвона—
    Вочы адбірае!—
Так Абрама падбухторыў—
    Знаць, гандляр харошы,
Што той нават і ня спорыў,
    Лічыць Янку грошы.
А назаўтра ранічкою
    Па сядло йдзе тое.

ЯНКА

Што ты, Абрам, бог з табою!
    Дзе сядло? Якое?
Стаў там Янка сярод хаты,
    Вырачыўшы вочы.
Строіць дурня так зацята,
    І не зарагоча!

АБРАМ

Кінь ты жарты, чалавеча,
Бо тут жарты не дарэчы.
Аддай грошы ці сядло,
Каб падобраму было.

ЯНКА

Ты, Абрам, ня выпіў часам?
Не сасьніў таго сядла?

АБРАМ

Ой, на жарты Янка ласы!
І нашто гэта гула?

ЯНКА

Ты па праўдзе ці жартуеш?
Што ты выдумаў, Абрам?

АБРАМ

Слухай, Янка! што бунтуеш?
Ты-ж сядлом набіўся сам!
За вочы прадаў
І грошы ўзяў.

ЯНКА

О, ўжо грошы! от шалудзька,
Што ка мне ён мае?
Брэша, падла, як той цюцька,
І не падсявае!

АБРАМ

Янка, Янка! ой ня раю
Жартаваць са мною.

ЯНКА

Што табе тут? я пытаю.
Абрам! што з табою?

АБРАМ

Аддай мне сядло ці грошы!
Уй, мужык, хамула!

ЯНКА

А ня хочаш ты атосы?
Скула табе, скула!

АБРАМ

Ах, круцель, лайдак, зладзюга,
Ліха тваёй долі!
Калі-ж гэтак, няхай пуга
У панскай стадолі
Гэтай праўды запытае,—
Пойдзем, Янка, к пану!—
І да Янкі падлятае.

ЯНКА

Нават і ня ўстану:
Як-жа я адзеты? брыдка—
Як ісьці да пана?
Хоць-бы ў жонкі была сьвітка
Ці кусок рызмана.

АБРАМ

А, спалохаўся, дабродзей?
На кажух мой, злодзей,
Пакажу табе я права!
Хай-жа Янка не сярдуе.

ЯНКА

О, цяпер другая справа!
Ў кажусе, чаму-ж? пайду я.
Як судзіцца, дык судзіцца!
Што-ж, Абрам, зьбірайся!
Годзі нам ужо сварыцца,
Ды глядзі—ня кайся.
Апрануўся Янка
У кажух Абрамаў,
Ды ідуць да ганку
Праз панскую браму.

АБРАМ

Ой, паночку! дай, пан, раду,
Бо няма з ім змогі:
Розак трэба Янку, гаду,
І суд панскі строгі.
І пачаў вярнуць на Янку
За сядло, за абяцанку,
Лаяць яго, клесьці.
Янка наш стаяў на ганку,
Слухаў гэтую чытанку,
Не ўстаяў на месцы.

ЯНКА

Што пан слухае пустое?
Ня вер, пане, гаду:
Дзе мне ўзяць сядло такое?
З роду я ня краду.

І людзей-бы пан спытаўся—
Гэта-ж быць ня можа!
І чаго ён прывязаўся?
Божа ты мой, божа!
Звар'яцеў Абрам і годзе!
Сам круцель ён, сам ён злодзей,
Каб з яго выперла дух!
Ён гатоў сказаць, дабродзей,
Што на мне яго кажух!

АБРАМ

Ну, а чый-жа?

ЯНКА

А што, пане?
Вось і вер Абраму!

ПАН

Вон, Абраме! вон, галгане!
І прагнаў за браму.

ЯНКА

Вось дай божа пану панства—
Змучыў гад пракляты.

Як пачаў жыць ашуканствам,
Янка стаў багаты.

1911 г.

ІГРЫШЧА

I

У карчомцы грук вялікі,
Гоман шумны, малады...
Ну й музыкі-ж, дык музыкі!
Скуль прыйшлі яны сюды?
Як засыплюць, як заграюць,
Мо-б і хворы ня ўтрываў!
А скрыпач ды як уярыць—
Проста чорт ім кіраваў!
Як шалёны, смык лятае,
Скрыпка-ж голасна зьвініць,
Ну дзівота: як жывая,
От, здаецца, гаманіць:

„Тупай, тупай, весяліся,
Прапіў грошы, ня журыся.
Няма грошай, што парадзіць,
Калі нам нідзе ня вадзіць!“

А другая скрыпка тонка
Як заграе, як утне
Дробна-дробненька ды звонка,
Ну, аж скуру шаргане:

„Ці-лі-лі, ці-лі-лі!
Усе веселы былі,
Выпівалі і скакалі,
Ракам ганачку шукалі.
Не валяйся, брат, пад плотам
З адным лапцем, з другім ботам!
Эй, Сымон, Сымон, Сымон!
Не валіся на загон!“

І басэтля бяз упынку
Ўсё раве і ўсё раве,
Пеклам робіць вечарынку,
Аддаецца ў галаве:

„І ня далей, як у дзень,
Ты маўчала, як той пень,
А цяпер ты—дубам дуб.
Тупу-тупу! тупу-туп!
Гух, як басам зараву,
Дык аж струны перарву.
Ты паслухай, Апанас,
Што за голас, што за бас!“

Рэпіць дудка, не даецца,
Адатне ды зноў пачне.
Як зальлецца, як зальлецца,
Проста сэрца страсяне:

„Не дарую,
Не дарую,
Бо нашто ты
Браў старую?

І старую
І рудую...
Засярдую,
Засярдую!"

Хлопцы ног не шкадавалі.
„Гэй, Паўлюк! вярні-валі!"
І кружыліся, лятали,
Нібы тыя матылі.
А дзяўчата—макаў цьвецік,
Шчокі ружамі цьвітуць.
Аддасі ты ўсё на сьвеце,
Як чарамі аплятуць.
А як пойдуць яны ў скокі—
Кроў гарыць, ну, любата!
І хоць сам скакаць ня дока,
Але дол таўчэ пята.
Кончаць танцы, адпачынуць,
Пот музыкі абатруць.
Хлопцы-ж проста ў сьнезе стынуць,
Потым зноў у скокі пруць.

II

У карчму зімовым часам
Валам ціснуўся народ,
Забаўляўся самапасам
Дні і ночы напралёт.
Моладзь ладзіла ігрышча,
Людзі сталыя—банкет,

А другі няшчасны шкет
Проста так сабе пасьвішча.
Ды затое-ж якіх толькі
Не нагледзішся тут штук!
Тут і вальсы, тут і полькі,
Гоман, жарты, сьмех і гук,
Асабліва ў часе скокаў,
Ну, як, прыкладам, цяпер,
Калі ўвесь натоўп галёкаў
На свой лад, на свой манер.
Ды, сказаць, было і трудна
Лад, спакой тут захаваць:
Як пачнуць музыкі граць,
Загізуе і марудны!
Ды ня дзіва, што старога
Падбіваў чорт Базыля.
— А паслухай ты, нябога:
Жарнеш, га? мы „каваля?“—
І пад бок штурхець Кандрата!
— А што думаў ты? давай!..—
І Кандрат устаў заўзята.
— Гэй, музыкі, залівай!
На хвілінку ўсё замерла
Ад басэтлі да дуды:
Што скакаць ім так прыперла
У старэчыя гады?!
— Грайце, хлопцы!—Базыль крыкнуў.
— Каваля!—гукнуў Кандрат
Ды адразу як падбрыкнуў,
Расьсьмяшыў усіх дзяўчат.

Стаў Кандрат з Базылём
Пасярод карчомкі.
Валасамі-гальлём,
Нібы тым памялом,
Страсянулі ёмка.

То адзін, то другі
Плячуком ускіне.
Рукі іх—лук тугі,
Постаці іх ногі
У належным чыне.

Тупнуў першы Базыль
Ды падаўся ўправа,
Заламаў на бок брыль
І мільгнуў, як матыль,
Спрытна і рухава.

І Кандрат яму ў лад
Зачынае хвацка,
Аж халат, рад ня рад,
Ідзе ўперад, назад,
Як і шапка-пляцка.

І пашлі гаварыць
Ногі, як віхура.
Скуль у іх тая прыць!
Ну, здаецца, гарыць
На іх сама скура!

Ну, і шум быў тут, шум,—
Не давядзі божа!
Пляскаў сват, пляскаў кум.

Падняў шурум бурум
З радасьці Амброжы:

Узабраўся на стол,
Лапцямі тупоча,
Крышыць, ломіць, бы вол,
Полы горне ў прыпол—
Танцаваць сам хоча!

Людзі сталых гадоў
Проста лезьлі з скуры
І на сотні ладоў
Выхвалялі дзядоў,
Здольнасьць іх натуры.

А яны, скакуны,
Поўныя запалу,
Як блазны-буяны,
Рэпяць—пот лье буйны,
Здабываюць хвалу.

То назад, то ўпярод...
Скончаць—пачынаюць...
Б'юць далонямі ў бот,
Ды ў адзін той заход
Яшчэ й выцінаюць:

„Ой, ты, куме, мой кумок!
Бадай табе трасца ў бок!
А бадай ты не даждаў:
Дзе ты ўночы прападаў?

Ці ня быў ты у Цацэлі
Або ў Тэклі ці ў Марцэлі,
Або можа у Югалі?
Дзе чарты цябе ганялі?
— Ой, кума! нашто той глум,—
Джургануў чупрыну кум,—
Такіх краль нідзе няма,
Як ты, мілая кума.
Да цябе я бег, сьпяшаўся,
Ды мой лапаць разьвязаўся.
Не зьвязаў-бы я абору,
Ды мне бог паслаў Тадору.
Ой, Тадора! ой, кума!
Задушыла-б вас чума!
Ці-ж ня глум над нашым братам—
Узвадзіць паклёп дарма?“

— Малайцы, Базыль з Кандратам!—
Загрымела ўся карчма

III

Але ў самы разгар скокаў
Шусь у карчму з кіем поп!
Ня спускаў ён „стада“ з вока,
Настаўляў яго на троп.
А за ім сінкліт царкоўны:
Дзяк і стараста, званар...
Строгі бацька быў духоўны,
Ня любіў чартоўскіх чар!

Асабліва ў дні сьвятыя,
Калі забаўкі пустыя
І рознае дрэнства
Не даюць папу даходу
І становяць перашкоду
Ў справе набажэнства.
У карчомцы людна, густа,
А ў той божай цэркве пуста—
Поп ды дзяк той, дылда.
І твайго там „алілуя"
Ніхто нават не пачуе,—
Ці-ж папу ня крыўда?
Поп прышоў сюды, каб словам
Чортаў сьверб ахаладзіць
І ўдзябці дурным галовам,
Як на сьвеце трэба жыць.
Ён ня раз ужо з амбону
Бічаваў парафіян,
Непаслушных хрысьціян.
Даставалася Лявону
І Пятрусю і Сымону
За чартоўскі чмут, туман,
Бо яны ўсе—конаводы,
Звадыяшы,
І ня зварыш з імі кашы
З-за іх гэтай новай моды.
Адшчапенцы, недаверкі
І расколы!
Іх заўсюды у царкве гола,
Грош ня кінуць у талерку!

Не паставяць богу сьвечкі,
А на скокі,
На ігрышча яны докі,
Шалудзівыя авечкі!
Эх, Лявон, Лявон, Лявон!
Пудбухторшчык першы ён.
А Лявон быў шыт ня лыкам,
Не спалохаўся папа:
Падышоў, маргнуў музыкам—
— А ну, хлопцы! гопа-па!
Барабан забіў трывогу,
Бубен дробна забрашчаў
Ім басэтля на падмогу.
Смык заядла запішчаў
Ды як грымнулі, загралі—
Скура шорхнула ва ўсіх,
І старыя ня ўтрывалі,
Як-бы чорт задрэнчыў іх:
Сівы Тодар на заслоні
Стаў плячыма выраблядь,
Янка пляскае ў далоні,
Ногі-ж просяцца гуляць.
Поп, вайшоўшы з-за парога,
Адчыніў быў грозна рот,
Дый застыў ён так, нябога
І папаў у пераплёт.
А музыкі не змаўкаюць,
Задаюць ды задаюць,
Аж чарты цябе бяруць
І на скокі падбіваюць.

А Лявон адно гукае:
— Выцінай, бубні, раві!
— Ойча!—дзяк папа штаўхае:—
Не ўстаю—благаславі!—
Поп стаіць, што раз дабрэе,
Шапка споўзвае са лба,
І рука сама дурэе
Каля правага клуба.
У куток ён кій стаўляе,
Барадою сьцеляпнуў
Ды хламіду распраўляе,
Потым голаву прыгнуў
Ды як рынецца з разгону
Біць абцасам аб абцас.
І ігрышча ён з амбону
Годзі лаяць на той раз.

1912 г.

ПА ДЗЯДЗЬКОХ

Пакараў мяне бог,
Што павёў па дзядзькох
Вялікодным вясёлым дзяньком.
Піў у іх, колькі мог,
Пластам там чуць ня зьлёг
І ня зьвяў, не заснуў за сталом.

Ды дазвольце ўжо мне
Аб радні і гульні
Праўду толкам, як ёсьць, расказаць.
Быў выпадак ня ў сьне,
А ў сваёй старане,
Як пашоў я дзядзькоў віншаваць.

Вышаў зранку я ў пуць
І рашыў ня мінуць,
Не пакрыўдзіць нікога з дзядзькоў:
К тым, хто бліжай жывуць,
Папарадку вярнуць,
А ня рвацца на дзесяць кускоў.

Першы дзядзька—Паўлюк.
Падыйшоў я і—грук,
Аж ён сам ад суседа бягом.

Кінуў дочку ён з рук
І падняў такі гук,
Што ўсё ходзіць, трасецца кругом.

— Ну, йдзі ў хату!—крычыць,
Дзе, ня знае, садзіць—
Бачу, рад на мяне паглядзець.
Сталі мы гаманіць,
Як на сьвеце нам жыць,
Як нам многа прышлося цярпець

Ад сваіх і чужых,
Ад парадкаў ліхіх,
Ад усякай на сьвеце брыды.
Потым дзядзька прыціх,
Шаптанулі ўдваіх,
Наконт мусіць-быць „горкай вады“.

Потым чую: „Бягай!
Праз пяць хат Аляляй!“
— Э, кінь, дзядзька: навошта яна?
— Што там кінь? Не зважай:
Даў бог сьвята—гуляй!
Не нап'ёмся нябось да п'яна.

Цётка з бутляй прышла
Ды закрасы ўліла,
Каб гарэлка пілася смачней;
Потым крошкі з стала
Чыста сьцерла-зьмяла.
— Ну, дык сунься сюды, брат, бліжэй!

Дзядзька чарку бярэ,
Аб скарач яе трэ
Ды гарэлку ў яе буль-буль-буль!
Ва мне сэрца аж мрэ:
Хто той келіх сапрэ?
Знаць, сухім я ня выйду адтуль!

Чарка, браце, павер:
Як даўнейшы маджэр—
Проста страшна на падлу зірнуць!
Як кадуб, такі зьвер,
Хоць ячмень ёю мер,
І прышлося да дна хлясянуць!

Гоніць дзядзька ў галоп,
А мне вочы на лоб
Чуць ня выперла чарка-маджэр.
Чую, кепска было-б,
Каб яшчэ такі чоп,
Або пару яшчэ такіх мер!

Ды і так я пачуў,
Што мяне штурхануў,
Як-бы стукнуў даўбешкаю хмель:
Чуць мазгоў не зьвярнуў,
Проста сон агарнуў,
Хоць кладзіся ты спаць на пасьцель.

— Закусі-ж. Вось кумпяк.
З хрэнам можа ці так,
Як латвей і смачней на твой густ.

Няма надта прысмак:
Парасюк, як прусак.
Ды стол, дзякаваць богу, ня пуст!—

Закусіў, пасядзеў,
Гаварыў, як умеў.
Да Яхіма я дзядзькі іду.
Я ішоў, весялеў,
З кожным крокам сьмялеў,
Ды яшчэ быў з сабою ў ладу.

Ляпнуў клямкай, ступіў,
Дзьверы я адчыніў—
Ціха ў хаце, нікога няма.
„Дзе-ж-бы дзядзька той быў?
Мо' гарэлку глушыў?"
Прамільгнулася думка сама.

Хату я азірнуў
І храп дзядзькаў пачуў—
На палку дзядзька спаў-спачываў.
Вось я крок сьцігануў,
Голаў трохі прыгнуў,
А Яхім, як пшаніцу прадаў!

Зьбіўся з тропу я спрэс.
— Дзьдзька! Хрыстус васкрэс!"
І ў плячук свайго дзядзьку штурхець!
Ідзі ліха на лес:
Ці ня ў гразь я залез?
Ой, раўне, ты глядзі, як мядзьведзь!

Прахапіўся Яхім.
Божа мілы, што з ім!
Не расплюшчыць ніяк ён вачэй!
Я стаю ўсё над ім:
Як паможаш і чым,
Каб расплюшчыў ён вочы хутчэй?

Але лыпнуў сяк-так.
— Ох, заснуў-жа я ў смак!..
Ну, як маешся, браце, жывеш?
І куды-ж ты, як рак,
Проста высах, бы грак!
Мусіць, крыж ты, брат, цяжкі нясеш?

— А як дзядзька здароў?
Божа, колькі гадоў,
Як расталіся, дзядзька, з табой!
— Многа, браце, гадоў!
Да сівых валасоў
Вось, як бачыш, даклыгаў ступой...

Ото-ж ты маладзец!
Хоць пабачу цябе пад канец...
Надзя, гэй!.. дзе-ж прапала яна?..
Я адзін, як дубец—
Восьмы год удавец,
Толькі Надзя са мною адна.

Юзік хлеб свой знашоў,
Пётра ў людзі пашоў,
Міхаліна ў жыдоў ад каляд...—

Так гамонім ды зноў
Стол накрыты гатоў
Пірагоў, бабак, скораму шмат.

Дзядзька зараз устаў
І ў каморцы прапаў—
Засьвярбеў у мяне, браткі, нос!
Я нядоўга чакаў:
Дзядзька важна сягаў
І бутэльку пад пахаю нёс.

Дзюбанулі мы з ім.
Праўда, дзядзька Яхім
Толькі вусы крыху памачыў.
— Пі ўжо ты, бо старым
Цяжка косьцям маім,
Ды, прызнацца, я сёньня хапіў.

Сядзімо мы, гудзём
І гаворку вядзём,
І пра бацьку мы ўспомнілі тут.
— Многа страцілі ў ім,
Кожны ўспомніць дабром,
Хоць у службе ён быў такі крут.

Дзядзька далей расчаў
І пра бацьку сказаў—
Мо' каб горкія думкі прагнаць:—
Доўга грудзі ён ссаў.
Хтось яго запытаў:
„Калі кінеш ты цыцку ўжо ссаць?“

А ён зразу адказ:
„Каля Яна якраз!“
„А па Яне?“ „Касіць я пайду!“
Так гамонка у нас
Заняла добры час,
А нарэшце ўстаю—да Каруся іду.

У Яхіма-ж ізноў
Мажджэр двойчы прашоў,
І я весел, як мае ўжо быць,—
Яшчэ-ж роўна я шоў.
Хоць сьпяваў ды бяз слоў,
І язык яшчэ мог мне служыць.

Мяне „Дрогі“ спаткаў,
Падышоў, шапку зьняў,
А я вусы абцёр, расхіліў.
Ён мяне цалаваў,
Да сябе заклікаў,
А нарэшце курыць папрасіў.

Трэці дзядзька—Карусь
Да яго я плятусь.
І так я сам з сабой гаманю:
Кепска будзе, уп'юсь...
Ды хоць так—не баюсь!..
Вось, дальбог, казаў так, не маню!

Бо я ведаў: „Дзівак“
Добра дасца мне ў знак,
Бо яго—самы большы „мажджэр“.

Я ўжо п'ян, бы латак,
Ды плятуся, аднак,
Адкаціўшы для форсу каўнер.

Пералез я парог
І галёшы зьняў з ног
І кажу: „Здрастуй, дзядзька Карусь!“
— Што-ж ты стаў! ці зьнямог?
Сунься дальш у бярлог!—
Я тралюю праз хату, як гусь.

Рада цётка была
І мяне абняла.
— Ну, прысядзь-жа ты, мой галубок!
Люлька ў дзядзькі храпла,
Сваё нешта вяла,
І пускаў дзядзька спрытна дымок.

Дзядзька зрэдка пляваў,
Моцны жарт адпускаў
І сьмяяўся сам дробненька так,
Ды ізноў замаўкаў,—
Нібы ў мысьлях блукаў—
Ну, нядарма празваўся Дзівак!

Неўзаметкі маргнуў,
Дротам люльку прапхнуў,
Хоць-бы слова сказаў да каго.
Колькі раз тупануў,
Да дзьвярэй завярнуў.
І гарэлка зьявілася ўміг у яго!

Зьняў з бутэлькі пячаць,
Сказаў ягад падаць.
З бутлі ў бутлю гарэлка цячэ.
Чую—трэскі трашчаць,
А там скваркі пішчаць—
То яечаньку цётка пячэ!

Вось мы селі за стол.
Дзядзька пляшку—у пол
І лье чарку да самых краёў.
І, зірнуўшы на дол,
Шаргануў свой прыпол.
— Ну, дык будзь-жа, брат Костусь,
здароў!

Галавой целяпнуў,
Чарку спрытна кульнуў,
А другую ўжо мне ён наліў.
Я яе адапхнуў,
Дзядзька зьнізу зірнуў:
— Што-ж, я грошы дарма заплаціў?

І так вокам павёў,
Што бяз дальшых я слоў
Ня горш дзядзькі „мажджэр“ асушыў.
— Ну, во так і—гатоў!
Вынуў люльку з зубоў,
І тут жарт дзядзька зноў адпусьціў.

Я сядзеў, як „філін“,
Ў галаве цэлы млын,
А яшчэ двух дзядзькоў абыйсьці!

А „мажджэр“, чортаў сын,
Зноў упёрся, як клін.
— Ну, яшчэ, брат, адну прапусьці!

Што парадзіш? валяй!
Даў бог сьвята—гуляй!
Што казанскай глядзець сіратой?
Прападаць—прападай!
Пі, валі, не шманай—
Як пусьціўся ў дарогу—ня стой!

Ад Каруся ізноў
Да Каруся пашоў:
Двух я маю дзядзькоў-Карусёў.
Пабажыцца гатоў,
Што ня чуўся мазгоў,
А ў вачох сьвет мяцеліцу мёў.

Выпіў-рэзнуў і там,
А як вышаў, і сам
Не магу я ніяк разабраць.
Я ня верыў вачам
І даў волю нагам
Ды Пятруся іду віншаваць.

Людзі скажуць, як я,—
Горка доля мая,—
Апыніўся у дзядзькі Пятра.
Мне-ж дарога свая
Цямней ночкі была,
Ў цень яе агарнула мара.

Помню быццам праз сон,
Павярнуў там заслон,
Як лез вон з-за стала, каб устаць.
Далей помню—Антон,
Прышоў з „Татусам“ ён
І вучыў яго рапарт аддаць.

Так я піў і гуляў,
Так дзядзькоў віншаваў
Вялікодным вясёлым дзяньком.
А дамоў як дыбаў,
Дык чарцей я склікаў,
На нябожчыкаў трос кулаком.

І ўсю ноч напралёт
Чаркі кідалі ў пот,
І ня мог галавы я падняць.
Дачакаю за год,
Дык кажу напярод:
Не пайду больш дзядзькоў віншаваць.

1912 г.

„СЬВЯТЫ ЯН“

I

Арганісты, пан Сарнэцкі,
Убіраць прышоў касьцёл.
Заўтра сьвята, фэст важнецкі...
Эх, у ксёндза будзе стол!
А гасьцей, гасьцей наедзе:
Арандатараў, паноў.
Многа будзе на абедзе
Розных клерыкаў, ксяндзоў.
Там пальлюцца рэчкай віны,
Грымне весела раяль,
А ксянжулькіна Мальвіна
Аздабляць будзе той баль.
Стаў народ ужо зьбірацца
З розных месц, далёкіх сёл...
Ну, то трэба-ж пастарацца
Як найлепш убраць касьцёл.
На дзядзінцы ўюць дзяўчата
З красак-зелені вянкі.
Праца шчыра распачата,
Завіхаюцца жанкі.
Арганісты знае справу
І мастацкі мае густ,

Рэй вядзе, вядзе на славу,
Хоць мазоліўся тут глузд.
Ды затое-ж на зьдзіўленьне
Быў убраны той касьцёл.
Сьвяты Ян паўзьверх адзеньня
Апяразан быў упол
Пояском з жывых расьлінак,—
Ну, той Ян аж зіхаціць!
Як-бы ўвесь сьвяты будынак
Ён хацеў сабой зацьміць.

А касьцёл быў у чэсьць Яна.
На падмурку сьвяты Ян
Першым чынам яшчэ зрана
Вельмі гожа быў убран.
Павыходзілі з касьцёлу.
Затрымаўся арганісты,
Сам здаволены, вясёлы,
Прад людзьмі і богам чысты.
Запыніўся перад Янам.
Эх, і хораша-ж убран!
Дагадзіў парафіянам,
Дагадзіў Сарнэцкі пан!
Хараство, любата!
А вяночак!
Паясочак!
А як ручачка ўзьнята!

Пастаяў крыху Сарнэцкі,—
Гэта—Ян, брат, ня сноп грэцкі,
Адпусьці ты, божа, грэх!
Паказаць людзям ня сьмех:

Хоць вязі яго ў Варшаву,
Хоць у Вільню, хоць куды!
Так зрабіў Сарнэцкі справу,
Як ні ў якія гады.

Толькі вось адна загана:
Вянок трохі завысока.
І Сарнэцкі ў момант вока
На падмурак скок да Яна!
Але тут неспадзявана
Стук сьвятога плячуком!
Ян аб землю старчаком!

Дарожачкай самай простай
Ды галоўкай аб памост той!
Лоб пабіўся на кавалкі,
Нос зьляцеў аж на дзядзінец...
Вось гасьцінец, дык гасьцінец!

Вось дык ліха, пераполка.
Па касьцёле гук панёсься,
Бы злы дух зарагатаў,—
Пан Сарнэцкі аж затросься,
Холад, жар яго праняў.

Што-ж то будзе?! О, няшчасны!
Што рабіць тут? што чыніць?
Лепш-бы чэрап свой уласны
Аб памост яму пабіць.

Ломіць рукі арганісты,
Тужыць, вохкае бядак.
Мусіць сам злы дух нячысты
Так накпіў з яго, лайдак.

II

— Што пан гэтак засмуціўся?
Зірк—сусед яго, Вінцэнт!
— О, мой браце! Ян пабіўся
На кавалачкі, нашчэнт!..

А бадай цябе агні!
Глянь адно, браток, зірні:
Бачыш? нос дзе, вунь дзе вушка,
Там кавалак барады...
Яне, Яне, божы служка!
Нарабіў ты мне бяды!..
А бадай-жа цябе пяруны!
Што нарабіў я, дурны?!
Ось Сарнэцкі пастараўся!
Дагадзіў сьвятому духу!
Ось папаўся, дык папаўся—
Як лісіца ў саладуху!
Вось ты бога і пахваліш!
А бадай цябе паралюш!
І нашто вянок чапаў я?
О, халера, о, пся маць!
Сьмех і грэх на ўсё Заслаўе...
І як фэст нам сьвяткаваць?..
— Кінь, пан, енчыць! глупства, пане!
І сам Ян таго нярварты!
Калі мёду пан дастане
І сьпірытусу з поўкварты,
Ды калі мне зафундуе,—
Дзіва-цуд я спраўлю:

Засьпяваюць „алялюе“—
Так касьцёл услаўлю!
— Браце мілы!
Да магілы
Не забуду—памажы!
Вядро мёду,
Толькі зьнішчы перашкоду,
Сьвет мне белы разьвяжы.
І дзьве кварты—
Глупства, жарты:
Гарнец зараз-жа нясу!
Пачастую,
Патрактую
І засмажу каўбасу!
— Калі так, ня плач па Яну:
Замест Яна сам я стану!
— Пан Вінцэнты! мілы браце!
Бог цябе мне пасылае!
Хай пан бог табе заплаціць,
Матка боская сьвятая.
У касьцёле сьвентаянскім
Будзеш „Янам“ элеганцкім!
Каранован каронаю,
Будзеш нашай абронаю!
Яна вынесьлі, схавалі,
Самі ўсю ноч балявалі,
А назаўтра, чуць разднела—
Не забыў Вінцэнты дзела—
Від сьвятога ён прымае,
На падмурку стаў, як трэба,

Вочы ўзьвёў, бы Ян, на неба,
Руку ўгору паднімае.
— Ну, як браце?
— Дасканала!
Богу хвала!

III

А тымчасам сонца ўстала.
Людзі сходзяцца ў касьцёл.
Звон касьцельны са званіцы
Час вітае ўжо дзяньніцы,
Гудам коціцца вакол.

Каля „Яна“ аж завозна.
Тут і пана згледзець можна,
І кабетак-маладзіц,
І дзяўчатак-чараўніц,
І бабулек твар набожны,
І ўсе ціснуцца, бо кожны
Хоча выказаць пашану,
І ахвяры зносяць „Яну“:
Хто абрус, хто палаценца,
Хто ільну, хто рушнічок
І цалуюць—хто ў каленца,
Хто ў галёнку ўлепіць чмок.

„Ян“ стаяў, не варушыўся,
Ён трымаўся і крапіўся,
Ліха-ж вынікла няждана:
Мёд на вусах быў у „Яна“.

Чуюць пчолы—пахне мёдам,
І на мёд яны ляцяць
І над „Янам“ карагодам
І снуюцца і зьвіняць.
„Ян“ пакуль што не шманае,
Але-ж, ліхенька, пчала
Каля вуха завіла
І на вус яму сядае,
Губы лапкамі казыча.
„Вось хвароба!“ „Ян“ мармыча
„І прыстала-ж, як смала,
Тфу ты, чортава пчала!“
— Божа мілы! „Ян“ злуе,
Як-бы ён на нас плюе!—
Кажа ціхенька бабуля:
Ці ты бачыш, Пабіян?..
Во! зірні, зірні, Гануля:
Губкі крывіць божы Ян!..
Божа ядыны!
Одпусьць гжэхі нашы і віны!

Людзі дзівяцца, глядзяць,
Сталі божкаць і ўздыхаць,
Пчолка-ж поўзае й нябыта,
Хоць ты махалам махай.
— Фрру! як фыркне „Ян“ сярдзіта,
Ды як крыкне: а-я-яй!
От-жа, гадаўка, ўпякла!
Каб ты-ж выдахла была!—
Ды з падмурку як сарвецца,
Ды як рынецца ў народ!

Наўскапыта „Ян“ нясецца
Праз дзядзінец на гарод!
А за ім парафіяне.
— О, куды ты, сьвенты Яне?
Пане Яне! не ўцякай!
Пане Яне, пачакай!
А „Ян“, скінуўшы манаткі,
Прэ ў каноплі без аглядкі.

1918 г.

РАК-ВУСАЧ

I

Ну, пачнём мы казку так:
Жыў да быў на сьвеце рак
З доўгімі вусішчамі,
З чорнымі вачышчамі,
Вострымі, лупатымі,
З лапамі разгатымі,
Шырачэзны ў шыі,
Клешні—во якія!
А як вусам павядзе,
Страшна зробіцца ў вадзе!
Рыбкі хвосьцікам мяльнуць
Ды галоўкамі кіўнуць
І барждэй наўцекача
Ад рачышчы-вусача!
А ён шыішчай трэп-трэп!
Жабка ў бераг і—ні шэп.
Страшны рак быў, грозны рак,
Як ушчэміць—будзе знак.
І баяліся яго,
Як няведама каго.
Пад карэньнямі ракіты
Жыў наш рак, вусач сярдзіты.

І ёсьць загадка такая:
Ні сьмяецца, ні гукае,
Жыве ў бухце пад ракітай,
На ім сьвіта,
Ды ня сьвіта,
Хоць кравец, да ня Мікіта.
Ідзе ў лазьню камінарам,
А выходзіць камісарам.

II

Ну-ж і слаўна каля рэчкі!
І чаго на ёй няма!
Сітнякі стаяць, бы сьвечкі,
Тут чырвоныя парэчкі
І малін тых проста цьма.

Тут і лозы, і ракіты,
І чарот, і асака,—
Ну, як тыя аксаміты,
Вабяць вока здаляка.

А тых птушак і ня зьлічыш:
Качкі, кнігаўкі, драчы,
І сам бусел-паплаўнічы
Вас у госьці тут закліча,
Жабу ў дзюбе нясучы.
Тут жыве і сам камар,
Спраў балотных камісар,
Доўганосы, доўганогі,
Голас тонкі, а сам строгі.

У траве між чаратоў—
Колькі гэтых матылёў,
Бабак сініх і чырвоных.
Іх сукеначкі ў хвальбонах...
Пабажыцца тут гатоў:
Іх убор—іду ў заклад—
Закасуе ўсіх дзяўчат.

Весела на рэчцы
І траве, і кветцы,
І крылатым пташкам,
Мошкам і мурашкам,
І крыклівым дзеткам,
Асабліва леткам:
У рачулцы купаюцца,
У пясочку качаюцца.

III

Ой, бяда, бяда!
Мутненька вада—
Пахмурнела рэчка.
Ой, пакрыўдзіўся рак,
Смутны стаў небарак,
Ціхі, як авечка.
Не варушыць вусам,
Лёг на дно ён брусам
І ляжыць дзён тры.
Растапырыў клешні
І не есьць яешні,

Жабінай ікры,
Ня вылазіць з норкі.
„Лёс мой“, кажа, „горкі—
Цяжка быць ракам!“

Вось падплыў акунчык.
— Вылезь рак-гарунчык,
Не глядзі ваўком,
Ня смуткуй так дужа,
Разьвясельля, дружа,
Гэта-ж ня гульня!
Зойдзешся ад голаду,
Прападзеш ты змоладу
На парозе дня.
А як сьвеціць сонейка,
Грэе рэчцы лонейка,
Песьціць сітнякі,
Грэе так гарачанька...!
Разьвясельля, рачанька,
І нас ты ня кінь!
Ты сядзіш нахмураны,
Злосны і абураны
І ня бачыш дня.
Апусьціў рак вочы—
Нават і ня хоча
Слухаць акуня.
Падплывае плотка.
— Рача, маё злотка!
Адпусьціся, мілы!
Чым цябе ўлагодзіць?
Што табе абходзіць,

Поўніць злосьцю жылы?
І нам, рыбкам, трудна,
Жыць часамі нудна,
Проста ох-ох-ох!
Гоняць нас усюды,
Ловяць нас на вуды,
Надзяць на гарох.
Ловяць невадамі,
Душаць венцярамі,
Брэднем, тапчаком.
Ох, жыцьцё ня сьвята,
Горанька багата—
Лепш быць чарвяком!
Адпусьціся-ж, рача,—
Нават рэчка плача
Над сынком сваім...
Рак маўчыць зацята,
Вусам не закратаў...
Што рабіці з ім,
Разьвяселіць чым?

IV

Выдаў сом такі наказ—
Склікаць сход у той-жа час
І на сходзе абсудзіць,
Як на справу хто глядзіць,
Чым усьцешыць бедака,
Засмучонага рака.
А наказ ён скончыў так:

— Будзь ты старастам, шчупак!
Каб хутчэй ва ўсе канцы
Рассылаліся ганцы!

Тут шчупак мяльнуў хвастом,
Плотак зрушыў пад кустом,
А маруднага ліна
Выгнаў з саменькага дна—
І ўсім холаду задаў,
А нарэшце загадаў:
— Эй, вы, верхадкі, плоткі!
Паслужэце справе, цёткі!
Заклікайце рыбу ўсю
І скажэце карасю,
Няхай вылезе з гразі,
Хай плывуць сюды язі,
Яльцы, ментузы, кялбы,
І акунь, той гад рабы,
І сказаць яму прытым
Словам старасты маім,
Каб, спаткаўшыся са мною,
Да мяне стаў галавою!

Плоткі старасьце—паклон,
І ўсе рынулі ў разгон.

V

У глыбознай букце
Між карчаг дубовых
Адбылася рыб'я
Важная намова.

Сом адкрыў сабраньне,
Выступіў з дакладам,
А язь сакратарыў,
Сеўшы з сомам радам.

— Таварышы-сябры,
Ляшчы і асятры!
Ліны і мянтузы,
Паслы ад драбязы
І іншыя асобы!
У нашай рэчцы—гора:
Смуткуе рак з заўчора.
З прычын такой жалобы—
Прышоў да пракананьня,
Што лепш яму скананьне,
Чым жыць на гэтым сьвеце,
Бо кажа ён, дзівак:
Самы няшчасны—рак!
І згінуць хоча ў цьвеце!
І толькі з той пары
Ён вылезе з нары
І смутак свой пакіне,
Калі хто давядзе,
Што ёсьць яшчэ ў вадзе,
Ці проста абы дзе,
Такі, чый лёс яшчэ больш цяжкі,
Іначай рак наш згіне.
І гэты аргумэнт
Саб'е яго нашчэнт,
Бо ён ёсьць самы важкі.
І вось цяпер, сябры,

Вы будзьце так дабры,
Найдзеце кандыдата,
І думаецца мне,
Што ў нашай старане
Пакутнікаў такіх,
Сапраўдных і цяжкіх
Налічыцца багата!

Зашумелі рыбы:—
— Назавём бяз хібы—
Імі гаць гаці,
Лёгка іх знайсьці.
— Таварышы, увага!—
Азваўся сакратар:—
Тут ёсьць такая пляга,
Што стукне вас, як шляга,
І кіне вас у жар:
Калі хто сапраўды
Сябе няшчасным лічыць болей,
Чым наш няшчасны рак,
То ён павінен добрай воляй
Аддацца раку для яды,
Так, так!
Іначай ён ня дасьць і веры!—
Сказаў ды зноў сеў за паперы.
Вось сказаў, дык сказануў!
Як сякерай сякануў!
Прыкусілі языкі,
Акунькі, мянькі, лінкі,
А маруда той, лінок,
Зараз—віль! ды пад кусток.

І добрых мінут пяць
„Пакутнікі“ маўчаць.
— На сьвеце жыць ня так ужо
і горка,—
Гаворыць краснапёрка:—
Плывеш сабе туды-сюды
Бяз гора, без бяды,
Пад кусьцік зазірнеш,
Ну, часам і ўздыхнеш,
Ды больш ужо з прывычкі,
Чым з клопату якога—
Ці так кажу, сястрычкі?
— А так! жывецца нам—нічога!
Хватае ўсім вадзічкі,
І плаваем па волі.
І жыру ёсьць даволі,
А тое нараканьне
І гэтая жалоба—
Пустое выдумляньне,
Ці панская хвароба.
— Гум!—прамовіў сом:—
Што-ж мы раку паднясём?
Няхай, значыць, гіне рак?
Ці ў няшчасных стаўся брак?
— Дайце слоўка мне сказаць!—
Ялец стаў хвастом віляць:—
Я скажу вам праўду ўсю:
Жыць найгорай карасю!—
І ўсе грымнулі: „Так, так!
Ён—няшчасьнейшы бядак!

Жыве ў такім балоце,
У такой брудоце!
Ён такі гаротны,
Ён непаваротны,—
Ні адной мінуты
Без тае пакуты!
Збоку глянуць—жаль бярэ!..
Як ён з гора не памрэ!
— А дзе карась?
— Зашыўся ў гразь,
І сход яму нямілы,
Сядзіць там, апастылы!—
І кажа сом:—заклікаць гаруна!
Шчупак, распарадзіся!
— Я ўраз, т. сом! спалю, як
з пяруна!
А ты, Карась, дзяржыся!

VI

Прывялі карася пад канвоем,
Абступілі яго шчыльным роем.
Плотачка, як глянула,
Ледзь на дно ня канула:
Такі-ж ён няшчасьненькі,
Кругленькі, блішчасьценькі.
Лін паплыў пад лозы
Выцерці там сьлёзы.
Нават сом крануўся,
Хвост яго сагнуўся

І вусы задрыжалі
З гэтакага жалю.
Пытае сом лагодна,
Ну, як бацька родны.
— Ну, як жывеш, карась?
— А так сабе, ня дрэнна:
Качаюся, як князь,
Прысмакі ем штодзенна. —

Зьдзівілася тут рыб'я грамада:
Вось выпаліў, дык выпаліў, брыда!
А ялец той схаваўся ад стыда.
— Цікава, — кажа сом, — цікава!
Зьдзівіў ты нас, карась, яй-права!..
Ну, а скажы: ты смуцішся, ці не?
— Чаго смуціцца мне?
Ня ведаю такога пачуцьця —
Цярпець я не магу ні смутку, ні ныцьця!
І часу не хачу на тое глупства траціць:
За глупства гэтае ніхто мне не заплаціць.
— Ты кажаш — траціць часу.
Навошта-ж траціш час?
— А вось які мой сказ:
Люблю поэзію, жыцьця майго украсу,
І з ёю я ня ведаю згрызот,
Поэзіяй і смутак адганяю:
Зашыюся ў чарот
І вершы там складаю!

Зьдзівіўся сом, вачамі ўскінуў язь
І кажа карасю:
Поэт ты наш, карась!

Гаворыш складна ты,
Паслухаць нават люба.
Мы слухалі, разявіўшы раты,
Хоць ты адказваў досыць груба,
Але хачу цябе спытаць:
А што будзеш ты сьпяваць,
Як часамі кульганеш,
Ды на прыпек пападзеш?
—Папаўся, брат, карась!
Поэзія тут—лясь!
— Нязгодзен з вамі грамадзяне!
Калі мой час настане,
І лягу я ў скавараду,
То й вусам я не павяду:
Карась папесьціцца ў сьмятане!—
Засьмяяўся сом.
— А няхай ты згары,
Дзівакі, як відаць, песьняры,
Мабыць розум у іх слабаваты,—
Адпраўляйся, карась, ты да хаты!..
Пачакай! ці ня ведаеш, брат,
Хто па часьці няшчасьця тут хват?
— Пра пакуты чарот мне шумеў,
Але слухаць я часу ня меў.

VII

Паслалі дэлегацыю
Да таго чарата,
Хоць думалі, што з гэтага
Ня выйдзе ні чарта.

Была тут пара плотачак,
Акуньчык і кялбок.
Чароту пакланіліся
І кажуць:
— Галубок!
Паслалі нас, чаротанька,
Ад рыб'яй грамады
Прасіць цябе і кланяцца,
Каб вызваліў з бяды
Рака таго няшчаснага,
Што ўздумаў уміраць—
На сонейка на яснае
Ня хоча пазіраць!
Мы ведаем, чаротанька,
Што ў сьвеце ты адзін
Дасі яму ратуначак,
Парадуеш рыбін.
Раскажаш шчыра ты яму,
Як цяжка табе жыць
І што раку няма чаго
Згрызацца і тужыць.
Дык будзь-жа ласкаў, міленькі,
Паслухай, паслужы
І мудрасьць сваю ты яму
І гора пакажы.
А справу тую выпаўніш,
Запішам мы цябе
На дошчачку чырвоную,
На вербачку зялёную
Мы вывесім яе.

— Ша-ша! шу! шу!
Упартасьць я скрышу
Рачыную шурпатую:
Нягодамі багатую,
Як долю раскажу—
Зражу!
Шу-шу!
Ссшушу!
Ша-ша!
І—ша!

VIII

Рак сядзіць у нары,
Высунуўшы клешні,
І ня есьць ні ікры,
Ні тае яешні.
Ну, чакай-жа, брат рак:
Унь ідзе чароцік!
Рыба валіць пад гак,
Расчыніўшы роцік
Плёх стаіць на вадзе,
Няма месца нідзе

Стаў чарот у позу
Супроць вербалозу,
На рака-бедака
Ён глядзіць звысака.
— Ша-ша! шу-шу!
Увагі, рача, я прашу...

Рача, рача! ёсьць на сьвеце
Многа нешчасьлівых,
Вылезь з норкі, рача-квеце:
Смутак твой—ня дзіва.

Я—гаротнік, якіх мала,
Ты паслухай толькі:
Я на грунце нятрывалым
Распускаю голькі,

Распускаю іх вясною
Ў часе халадэчы.
Веюць ветры нада мною,
Ломяць мае плечы.

Сам я тонкі, сам я кволы,
Хоць і, праўда, гібкі.
Як сьцялюся я над долам,
Няхай скажуць рыбкі!

Я адзін, няма заслоны.
Не растуць там лозы,
А мой лісьцік, мой зялёны,
Смокча тля, стракозы.

Я люблю прасторы, сонца,
Я цягнуся ўгору,
Ды ў каленях маіх донцы
Шкарлупяць ня ў пору.

Я-б хацеў стаць, як колода:
Быць магутным люба.

Ня судзіла-ж мне прырода
Стаць мацней ад дуба.

Рача, рача! ой, кароткі
Век мой чараціны!
Як жыву я ў час паводкі—
Ня відно чупрыны!

Мокну, гіну, гнуся, рача,
Пад напорам хвалі.
Хто-ж па мне ўздыхне, заплача?
Хто дасьць кроплю жалю?

Прыдзе восень, пажаўцею,
Як з тае жаўтачкі.
Вось увага, добрадзею,
Долі, тэй лайдачкі!

А на лёдзе на падсьцілку
Палажу я косьці.
А хто прыдзе на магілку,
Што на тым пагосьце?!

Рача, рача! ёсьць на сьвеце
Многа нешчасьлівых...
Вылезь з норкі, рача-квеце—
Смутак твой—ня дзіва!

І заплакаў тут
Наш чароцік горды.
Рак-вусач ані шэп!
Ну, як камень цьвёрды!

IX

І што зробіш ты з ракам,
З тым упартым дзіваком?
Вось бяда з ім, дык бяда!
Што ты скажаш, грамада?

Справіцца з бядою
Можна грамадою.
Трэба рукі прылажыць,
Каб наш рак астаўся жыць.
І хацелі слаць паслоў,
Каб ня траціць лішніх слоў,
Ды на шчасьцейка якраз
Плыла качачка ў той час.
Выклікаецца яна
Абразуміць гаруна.
— Дзякуй табе, качанька!
Патурбуйся, мілая!
Паміраe рачанька,
Клешня ён двухвілая!
Галава упартая,
Нікуды нявартая!
Разважалі яго мы—
Ён ні слова, як нямы!
Разважала плотанька,
Акунёк, чаротанька...
Папрабуй ты, цётанька!
Справа то грамадзкая,
Почасьць будзе хвацкая:
Як справу тую выпаўніш,

Запішам мы цябе
На дошчачку чырвоную,
На вербачку зялёную
Мы вывесім яе.

X

Рак сядзіць у норы,
Высунуўшы клешні,
І ня есьць ні ікры,
Ні тае яешні!
Сьцеражыся-ж ты, рак:
Унь ідзе, брат, качка!
Рыба валіць пад гак,
Там цяпер гарачка.
Плёх усьцяж на вадзе,
Няма месца нідзе.
І залапатала
Крыльлямі тут качка,
Ды вось як сказала
Гаруну бядачка:

„Што забраў ты ў галаву,
Рак ты неразумны?
Ці наліў ты волава
Сабе ў сэрца, чумны?

Рыбка непакоіцца
З гэтакага суму,
Сэрца яе кроіцца,
Бо што ты задумаў?

І падумаць—цацка я,
Цаца—сум рачыны!..
Ты жыцьцё грамадзкае
Выбіў з каляіны!

Ой, занадта многа ты
Носішся з сабою!
Справа варта рогату
У параўнаньні з мною.

Я хоць і жанатая,
А жыву ўдавою.
Ды каго то кратае?
Ой, жыцьцё праклятае
Не дае развою!

Раньняю вясенькаю,
Як сяляне ў поле
Выедуць з сявенькаю,
Я адна-адненькая
Шворуся па доле

І шукаю купінку,
Зацішной і дзікай,
Аглядаю рупненька
З боязьню вялікай

Кожную мясьціначку,
Кожненькую лядку,
Дзе-б мелі спачыначак
Дзеткі-качанияткі.

Бяз мужнінай помачы
Я будую хатку,
Галаваньку ломячы
І дзюбок-лапатку,

А мой качар шэранькі
Знаць мяне ня знае:
Б'е, скубе мне пераранькі,
Я-ж цярплю—адна я!

А дзетачак выведу,
Клічу іх на воду,
Ды сустрэнеш злыбяду,
Гора-перашкоду.

На жыцьцё качынае
Робяцца замахі.
Як трасуся, гіну я!
Томяць сэрца страхі...

Ой, да няма ліку ім,
Горкім тым падзеям!
Ды ня робім крыку мы,
Скардзіцца ня ўмеем.

Дык уваж ты клопаты,
Рыбіны заходы.
Гэта расшалопай ты,
Кінь згрызоты-зводы!"

Слухала тут рыбка,
Шархла яе скура,
А той рак ні рухнуў
І маўчыць панура.

XI

Ах, бадай-жа ён скіс,
Гэты рак вусаты!
Проста плягаю зьвіс
Сум яго зацяты!
Нарабіў грамадзе
Клопату па вушы.
Вухам, гад, не вядзе,
Хоць-бы клешняй рушыў.

І няўжо-ж, грамада,
Не дасі ты рады?
Проста сьмех і бяда,
З гэтакае звады!
І пашла на задор
Тая паталоча.
Кінеш, рак сваю хвор,
Грамада так хоча,
Моц яе немала,
Дай ёй разгарэцца!
Пагалоска пашла
Аб раку па рэчцы.

Слухаў бусел, маўчаў,
Думаў, а нарэшце
Чаплі штось прабурчаў,
Нібы зяць да цешчы.
Чапля крыльлем лоп-лоп!
І ляціць да рыбы.
Мусіць бусел на троп
Тут навёў бяз хібы.

І ў разгар тых прамоў
Чапля прэ да сома—
Без чаргі прымі, моў:
Дэлегат птушкома!
Даюць чаплі слова.
Вось яе прамова:

„Т. т! рэчка—наша агульняя справа,
І пашла аб ёй нядобрая слава,
Што рыба, птушкі і травы
Ня могуць справіцца з ракам,
З упартым нейкім дзіваком,—
Выпадак пэўна-ж няцікавы!
Папробуем заклікаць жыта,
Прывяду яго сама і—квіта.
Калі ён і яго не паслухае,
Тады палкі занюхае“.

Рыбка, зьбіўшыся пад мосьцікам,
Папляскала чаплі хвосьцікам.
— Дзякую табе, чапленька!
Патурбуйся, родная!
Паміраe рачанька,
Галава нягодная!
Справа то грамадзкая,
Почасьць будзе хвацкая:
Як справу тую выпаўніш,
Запішам мы цябе
На дошчачку чырвоную,
На вербачку зялёную
Мы вывесім яе.

XII

Рак панура сядзіць
І на сьвет не глядзіць.
Сьцеражыся-ж ты, рак:
Унь ідзе, брат, жыта!
Рыба валіць пад гак,
Сом храпе сярдзіта.
Плёх усьцяж на вадзе,
Няма месца нідзе.
Каліва ржаное,
Сьпелае, буйное
Стала над вадою
І сказала:
„Рача!
Скрыўджан ты няйнача
Нейкаю бядою.

Але ты паслухай, дружа!
Ой, на сьвеце ходзіць сьцюжа!
Ой, халодзіць яна дужа!
Ветрам дыша, сьнегам сьцеле,
Чуць душа трывае ў целе.

Надыходзіць старасьць-восень,
З воч зьнікае неба просінь,
Віснуць ніці з хмарак-кросен.
Ой, выносяць мяне ў поле,
Рассыпаюць ды па ролі

Ды людзкія тыя жменькі
З саламянай тэй сявенькі
У халодны дол пусьценькі.

Усё чыста з поля зьнята—
Там адны мае зярнята.

А той вецер дзікім сьвістам
Дзьме па полі, полі чыстым,
Усьцілае жоўтым лістам
Мае шоўкі, мае руні
Ды халодных хмар насуне.

Золкасьць, зыркасьць і плюхота,
Журба, смутак і тускнота,
Безьлюдзь, жудзь і адзінота.
Скубуць мае руні-шоўкі
І авечкі і кароўкі,

Бо няма ім больш спажывы,
Бо расьлінкі ўсе няжывы,
Бо сабраны травы, нівы.
А там сівер чмыхне злосна!
Ой, як страшна стане, млосна!

Ткуць марозы кужаль белы,
Засьцілаюць ім сьвет цэлы,
Убіраюць дол зьмяртвелы.
Мае шоўкі, мае руні
Скрыжыць злы мароз-дзядуня.

Пад абрусам тым кужэльным,
Пад тым холадам пякельным
Я лягу, сплю сном сьмяртэльным.
Ды надыйдзе зноў вясенька,
Маладзічка весяленька.

Шумным сьпевам пройдуць воды,
Паскідаюць з рэчак лёды,
Зноў павее дух малоды.
Мае шоўкі, мае руні
Аднавіць вясна-красуня.

Як зязюлька-ж крыкне ў гаю,
Я на сонцы заіграю,
Я пучочкі выганяю.
Вецер бегам нясупынным
Гоніць хвалі срэбрам плынным,

Шоўкам сьцеле на загоны,
А я толькі б'ю паклоны
Ва ўсе чысьценька староны—
Ветру, сонцу і зямельцы,
На мяжы траве-кудзельцы.

Ой, падыдзе-ж тое лета,
Жоўтым шоўкам я адзета,
І тут песьня мая сьпета!
Ідуць жнейкі-маладзічкі
І дзяўчаткі-чараўнічкі.

Нясуць жнейкі серп крывенькі,
Зрэжуць колас мой буйненькі
Пад звон песень галасьненькі:
„Пара зямлю адмыкаці,
Пара росу выпускаці".

Як мост, зьлягу я на просьце.
Вязуць з поля, ды ня ў госьці,

Паб'юць цэпам мае косьці,
Мае зерняткі пасушаць,
Каменьнямі іх падушаць.

Ой, мае-ж вы, шоўкі-руні!
Ой, пабілі-ж мяне ў клуні!
Пакрышылі, памалолі,
Не далі мне жыць на волі!

А ў той дзежцы дубовай
З жоўтай клёпачкай альховай
Расчыняюць хлябок новы,
Расчыняюць на вадзіцы
З мае беленькай мучыцы.

Мяне ў дзежцы месяць-месяць,
Пераверну́ць разоў дзесяць
Ды настольнічкам завесяць.
А печ паляць да чырвона.
Гляджу ў страсе я, зьдзіўлёна.

Ой, да чым я вінавата?
Шугне ў печ мяне лапата,
Дзе агнём усё пранята.
Я ў агні тым абамлею,
Пажаўцею, учарнею.

І вось толькі як вадзіцай,
Тэй халодненькай жывіцай
Мяне ўмые маладзіца,
Тады толькі сьвет пабачу...
Каму-ж горай з нас, мой рача?"

І сказаў тут рак-вусач:
„Грамада! ты мне прабач!
Мая журба ў прах пабіта—
Зваявала мяне жыта,
І ад гэтае пары
Прападай, мой сум стары!
Прападзі наша бяда!
Няхай жыве грамада!“

Рыбка з радасьці такой
Пашла ў скокі талакой,
А за ёю пташкі,
Навápыўшы кашкі
З сьпеленькіх пурышак
І з малінак-пышак;
А за птаствам—мошкі,
Падабраўшы крошкі,
За мошкамі—дрэвы,
Распачаўшы сьпевы,
За дрэвамі - травы
Ладзяць баль цікавы.
І прышлі музыкі
Чарадой вялікай.
Граў на скрыпачцы камар,
На дудачцы чмель-дудар,
Хрушч узяў басэтлю,
Задае там пытлю.
Шэршань барабаніць,
Камарыка ганіць:

„Пашоў вон! пашоў вон!
Ты ня гэты бярэш тон!“
Муха на цымбалах
Струны калыхала,
Авадзень на леры
Выцінаў бяз меры,
А чырвоны конік
Жарыць у гармонік.
Сеў сьвярчок
На сучок
Ды тне на клярнэце,
А жучок,
Чарнячок
Пачаў песьні пеці
І так хораша сьпяваў,
Што зусім прычараваў
Тую бабку-шэльму,
Што прыгожа вельмі.
Выскачыў журавель,
Як Піліп з канапель,
Напалохаў жабу,
Лупатую бабу.
Пашлі ў скокі сотні пар,
А за імі і камар
Бусла спрытна падхапіў,
Буслу ногу зачапіў,
На мазоль наступіў.
Драчык песьняй скончыў баль
І дашчэнту зьнішчыў жаль.

Тут дайшлі мы да канца,
Дайце-ж чарачку вінца,
А не,
Дык папляскайце хоць мне!

1926 г

ДЗЕД і МЯДЗЬВЕДЗЬ

I

Кажа дзеду баба:
„Дзеду, з хлебам слаба—
Едзь у млын ты, дзедка!“
Млын ня страшан дзеду.
— Трэба, дык паеду,
Бабка, мая кветка!
Дык гатуй сьняданьне—
Менш завозу зраньня,
Справа, бач, такая.
Паліць баба ў печы,
А дзед грэе плечы,
Сьнеданьня чакае.

II

Скавародка
Ходзіць лётка,
Спрытна ў бабіных руках.
Тыя-ж дровы
Роняць словы—
Трах-та-тах!
Трах-та-тах!

Скваркі ў печы
Штось дарэчы
Шэпчуць тэй скаварадзе,
А старэчы
Каля печы
Ім і сам у тон гудзе.

III

Дзед пасьнедаў ёмка,
Нават ікнуў громка.
Вось прыбраў наш дзед калёсы,
Колы дзёгцямквацануў,
Нацягнуў тужэй атосы,
Шчыльней загваздкі заткнуў.
І мяшкі паклаў дзядуня—
Дуж дзядок быў і здароў,
Па кабылу звольна суне,—
Дзед гарачкі не пароў.
А была-ж у дзеда
Кабыліца гнеда,
Белагрывая,
Памаўзьлівая.

IV

Вышаў дзед, кабылу кліча:
„Кось-кось-кось!“
Ды „кось-кось-кось!“
Выган, гай прайшоў наскрозь,
Бо каб лін ведаў звычай.

Эх, кабылка, воўча мяса,
Ну, і шкодніца-ж яна!
Так і шворыцца адна,
Лезе ў шкоду самапасам.
А бадай-жа яе качкі!
Трэба ў млын, яе-ж няма!
Час той зводзіцца дарма
З-за кабылкі, з-за лайдачкі.
Дзед ідзе, а цемнавата.
Зірк—у грэчцы ходзіць штосьць.
„Знаю нораў твой нябось
І натуру твайго брата!
Патравіла грэчку троха...
Пачакай-жа, памаўзоха!“
Скраўся дзед і—хоп за грыву,
Ды вярхом і ў бок штурхецьь!
Як раўне-ж пад ім мядзьведзь!
Як памчыцца ў лес праз ніву!
Як задасьць ён ла-та-та!
Прэ мядзьведзь наўскапыта.
А дзед бедны—дух у пятах.
Учарэпіўся за хіб,
Зьвера пынячы, ахрып.
„Тпррру, спыніся! стой, праклятаы!
Тпру, мядзьведзік! бач, мядзьведзь!“
А мядзьведзь—цялеп-кульгець!
Толькі мордаю трасе,
Дзеда ў лес імчыць-нясе!

V

І набраўся-ж страху
Дзед з сваім мядзьведзем!
Гэтак даў ён маху—
Сьмех сказаць суседзям!
Як ён не разгледзеў
Ды сеў на мядзьведзя!
Беглі ельнякамі—
Біўся лес сукамі,
А галінкі-лапкі
Зьбілі дзеду шапку,
Аб бярозу-вітку
Разадраў дзед сьвітку,
А аб пень дубовы
Г з набіў здаровы.
Бачыу лес пацеху,
Дзеду-ж не да сьмеху.
Пазіраў з бярлогу
На іх вепр іклаты.
Уступаў дарогу
Ім сам лось рагаты.
Цокала вавёрка
Ад такога дзіва,
Нават воўк з узгорка
Лыпнуў вокам скрыва.
А як зайчык згледзіў
Дзеда на мядзьведзі,
Ад тэй небясьпекі
Кінуўся наўцекі.

Злодзей тхор-выжыга
Толькі выскаляўся,
А лісок, псялыга,
Со-сьмеху качаўся.
„Ой, зьвяры, вы, мае братцы!
Памажэце мне сьмяяцца!“

Гасаў мядзьведзь, гасаў,
Насіў дзядка, насіў,
Аж сам сябе кусаў,
На ўвесь лес галасіў.
Зачапіўся лапцем дзед
За корч-патарчаку,
Адчыніўся тады сьвет
Дзеду-небараку.
Выпусьціў мядзьведзя з рук,
Гопнуўся, завохаў,
Расьпасьцёрся, бы япрук,
На зялёным моху.
„Вось брыда, мядзьведзь!
Адкараскаўся ледзь!
А бадай ты спрах!..
Аж гудзе ў вушах!“

VI

Прышоў дзед дахаты,
Ціхі вінаваты.
Ї спытала бабка:
„А дзе твая шапка?

Як табе ня брыдка—
Разарвана сьвітка!
Ой, ты дзед-дурыла—
У хляве кабыла!
Дык вазьмі за нораў—
Не хадзі за горы,
А перш каля носу
Пашукай ты лёсу.

ДЗЕД

Скажы дзякуй, баба,
Што прынёс я драбы!

1926 г.

САВОСЬ-РАСПУСЬНІК

I

Вось што дзеткі, мае краскі:
Што хадзіць за многа міль?
Можа лепей замест казкі
Расказаць вам адну быль?
Згодны?
Добра.
Ну дык вось.
Зваўся хлопчык наш Савось.
Ой, і быў-жа ён дурасьлівы!
У сад лазіў па грушы, па сьлівы,
Дзіркі ў градах рабіў—
Моркву сьцібрыць любіў,
І маку ён скручваў галоўкі,—
Ну, на гэта быў страх які лоўкі!
А рукі ў яго ня мыты,
Нос не абцёрты.
А сам ён сярдзіты,
Такі задзірака,
Такі забіяка,
Буян,
Грубіян.

Зачэпіць старога,
Пакрыўдзіць малога,
Такі ўжо нягоднік,
Да гэтакі шкоднік!
Бегаў загуменьнямі,
Кідаўся каменьнямі,
Пападаў у шыбы—
Хоць гані з сялібы!
Меў на зло сьмякалку,
Зьніме з вежы галку,
І такі гарачка,
Няхай яго качкі!

II

У Савосева суседа
Быў пярэсьценькі каток,
Выхаванец Паўла дзеда,
Такі слаўны пястунок!
Нос чарнявы,
Хвост бялявы,
Задзірасьценькі,
Кіпцік-шчыпчык
Заграбасьценькі,
Лапкі-драпкі
Машастовыя,
А шарсьціначкі
Шаўковыя,
Губкі, зубкі
Адмысловыя,

Вусы-русы
Патырчастыя,
Тая сьпінка,
Як націнка,
Выгінастая.
Вушкі-служкі
Ня мыляюцца,
Вочкі ў ночку
Запаляюцца.

Ну, такі каток харошы,
Як драпянка за тры грошы!
Хадзіў коцік пад масток,
Лавіў рыбку за хвасток,
Потым дзеду ён на печы
Казкі-байкі варкаваў,
Белым хвосьцікам дарэчы
Тахты сьпевам адбіваў.
Коцік з дзедам жыў у згодзе,
Не сварыліся за печ.
Быў раз коцік на паходзе—
На мышэй падняў ён меч!
Шоў каток з паходу,
Разагнаўшы мышак,
І сеў на калоду
Пад страху ў зацішак.
Грэе сабе сьпінку,
Мордачку і лапкі.
Зірк—Савось з будынку
Выскачыў бяз шапкі!
За Савосем—Рудзька.

— Кусі ката, цюцька!—
Коцік бедны ўвесь жахнуўся,
Ды на шчасьце быў тут плот,
А пры плоце дуб, і кот
Толькі фыркнуў, мільгануўся
І на дубе апынуўся.

Сеў каток
На дубок,
Кажа забіякам:
Эх, Савось, шалапай!
Ты мяне не чапай
І ня цкуй сабакам!

Не ўдалося Савосю
Катка падкусіць
І прышлося Антося
На помач прасіць.

III

Вось Савось
І Антось
Сталіся дружакі.
Каля клуні стаяць,
Штось ліхое таяць—
Радзяцца, вужакі!
Як злавіць ім катка
І аддаць з малатка
Рудзьку на расправу.

Падшывальцы-ж яны,
І іх розум дурны
Выдумаў забаву!
А па тэй нарадзе
Саўка торбу крадзе,
Анцік—хлеб сабаку.
А каток на печы
Сеў, як той старэчы,
Яму і ня ў знаку.

Эх, пярэсьценькі каток!
Сьцеражыся ты, браток!
Не хадзі ты па надворку,
Не хадзі гуляць за горку—
Там бяда цябе чакае,
Сам ня ведаеш, якая.
Асьцярожненька хадзі,
За Савосем ты глядзі,
Бо Савось замысьліў штось,
Нездарма з ім і Антось.

Затаіўся ў кутку
Наш Савось і катку
Замаўляе зубы
Для кацінай згубы:
„Ах, ты, коцічак мой!
Які файны ты, ой!
Што за сьпіначка,
Ну, карціначка!
Ідзі, коцік, да мяне,
Не пакрыўджу цябе, не!

А якія вочкі!
Бачаць сярод ночкі!
А якія лапкі!
Да як яны цапкі!
Ах, ты, мой каточак,
Чорненькі насочак!
Ідзі-ж, коцік, да мяне:
Не пакрыўджу цябе, не.

Яўкнуў коцік, выгнуў сьпінку,
Хвост падняў, як корбу,
Але ў тую-ж хвілінку
Шусь каток у торбу!

IV

І панесьлі катка ў поле.
А там чыста—ні кусточка,
Ні хваінкі, ні дубочка,
Адны межачкі ды ролі.
Няма дзе катку схавацца:
Чуць сінее лес далёкі,
І сяло за тры валокі,—
Як катку там ратавацца?
Плача ў торбе коцік, плача:
„Мяў, мне душна! Мяў, мне цесна!
Б'ецца сэрцайка балесна,
Бо мне грозіць сьмерць, няйнача“.

Кот бурчыць і гурчыць,
Лапамі дзярэцца,

А Савось хоць-бы што—
Цешыцца, сьмяецца.
— Ну, спыніся, Антось,
Падзяржы сабаку:
Толькі выпушчу ката,
Цкуй тады ў атаку.
Адышоўся Савось,
Анцік прытаіўся,
І тут коціку астрог
Раптам адчыніўся.
З торбы выскачыў, прысеў—
Трэба-ж разглядзецца.
Зірк—там Рудзька! што рабіць?
Дзе яму падзецца?
— Цкуй! пускай!—крычыць Савось.
— Кусі ката, Рудзька!..
Ша! чаго-ж так закрычаў
Наш Савось нялюдзка?
Глянуў Анцік—вось дзівота!
Вось дзе ліха, вось бяда!
Што зрабіла ім дурота
І што сталася з ката!
Вось папаліся дзе змоўцы—
Проста шкода малышоў:
На Савосевай галоўцы
Коцік схованку знашоў!
Лемантуе бедны Саўка,
Ашалелы, чуць жывы
Кот упіўся, ну, як п'яўка,
І ня зьнімеш з галавы!

Запусьціў капцюр у скуру
Аж да самае касьці.
Скача Саўка з таго дуру
Ды крычыць: „Пусьці! пусьці!“
Рудзька верціцца навокал,
Брэша, цапае катка.
Ай, Савоська, ты мой сокал!
Справа дрэнна і брыдка!

Ой, нагараваліся,
Ой, бяды набраліся
Хлопцы з тым катом!
З поля як вярталіся,
Людзі з іх сьмяяліся,
Тыкалі пярстом.
Шоў Антось уперадзе,
Рудзьку вёў на прывязі,
Пазіраў уніз,
А Савось на водшыбе,
На галоўцы з коцікам,
Шэпчучы: „кіс-кіс!“

І хоць ён не піонэр,
А чырвоны меў каўнер.

1926 г.

СІЛА АГІТАЦЫІ

I

Прыехаў у вёску таварыш з раёну,
Паклікаў на сходку сялян,
І доўга грымеў ён наконт самагону,
Як поп, настаўляў грамадзян.

І кідаў сталёвыя, палкія словы
Начальнік міліцыі, Дрот.
Сяляне журботна хілілі галовы,
Глядзелі ўвесь час яму ў рот.

Натоўп адклікаўся часамі заўзята:
„Сьвятая то праўда!“ „Так! так!“
„Дурота!“ „Распуста!“ „Дарэмная трата!“
„Сьвядомасьці гэтае брак!“

І бачыць начальнік—узрушана глеба
У нетрах сялянскай душы.
У строгасьцях гэтых ня будзе патрэбы,
Капут самагону пішы!

Натхненьне бурліць яшчэ з большаю сілай,
Сялян забірае ў палон...
Прамову закончыў канцоўкай завілай.
І грымнулі: „Прэч самагон!“

Начальнік узрушан і пот выцірае,
Што выступіў бобам на лбе.
„Ну, вось і дапета ты, песьня старая!“
І сам усьміхнуўся сабе.

II

Мітынг скончан. Разышліся.
І вачом ня верыць Дрот:
Бяз прымусу, без камісій
„Апарат“ нясе Хвядот!

Вось што значыць яно, слова,
І разумны падыход!
А Хвядот зірнуў сурова
І ступіў крок напярод.

Вочы зорць вінавата,—
Вось я грэшнік, моў, які!
Падыходзіць, як да брата,
Сам узрушаны такі.

ХВЯДОТ

Т. начальнік! раскрыў цемнату ты—
Я—вінен!
Ня трэба, ня трэба, т., атруты!
Няхай-жа ён спрахне ад гэтай мінуты
І згіне!
Страта дзяржаве, сабе небясьпека,
Глум збожжа!
Але-ж, сказаць, ня было чалавека,
Нябожа,

Каб праўду раскрыць
І ўсё растлумачыць...
Няхай-жа ён, дасьць бог, згарыць,
Няхай яго вочы ня бачаць.
Праваліцца яму скрозь зямлю!
Убачу—сваімі рукамі зламлю
І будзь ён праклят!—
І вобземлю—гоп „апарат!“

III

У Дротавым сэрцы вялікае сьвята,
І хваліцца Дрот:
„Вось ён, разумны прыём дзе, рабята!
А прыклад—Хвядот!“
Ў Хвядотавым сэрцы таксама ня будні.
Сьмяецца Хвядот:
„Стары ён быў, падла, хоць кідай у студню,
А новы ён—вот!
Продукцыя вышай процэнтаў на сорак,
Спакой—на ўсе сто!
Тактыка, братцы, ядры яе корак,
Прыдумаў—ніштто!
І носа сюды не паказвае болей—
Гані, брат, ва ўсю!
Такое раздольле,
Як гразь карасю!“

1928 г.

ЗЬМЕСТ

КНІГІ ТАГО-Ж АЎТАРА:

1. **Апавяданьні.** Зборнік расказаў у прозе. Выданьня 1908 г. (Распрадана).
2. **Другое чытаньне.** Выд. 1908 г.
3. **Песьні жальбы.** Зборнік вершаў. Выд. 1910 г. (У продажы няма).
4. **Родныя зьявы.** Расказы ў прозе. Выд. 1912 г. (Распрад.).
5. **Батрак** Апавяданьне вершам.
6. **Прапаў чалавек.** Апавяданьне вершам. Выд. 1912 г.
7. **Тоўстае палена.** Апавяданьне. Выд. 1912 г.
8. **Антось Лата.** Драма ў 2 актах. Выд. 1918 г.
9. **Водгульле.** Зборнік вершаў. Выд. „Сав. Белар." 1922 г.
10. **Новая зямля.** Поэма. Выд. „Сав. Белар." 1923 г. (Распрад.).
11. **У палескай глушы.** Аповесьць. Выд. Б. Клецкіна. (Распрадана).
12. **Першыя крокі.** Апов. для дзяцей. Выд. Дзярж. Выд. 1924 г.
13. **Крок за крокам.** Апов. Выд. Дзярж. Выд. 1924 г.
14. **На рубяжы.** Апов. Выд. Дзярж. Выд. 1924 г.
15. **У цiхай вадзе.** Зборнік апав. Выд. Дзярж. Выд. 1924 г.
16. **Сымон музыка.** Поэма. Выд. Дзярж. Выд. 1925 г.
17. **Казкі жыцьця.** Апов. Выд. Дзярж. Выд. 1926 г.
18. **Мэтодыка роднае мовы.** Выд. Дзярж. Выд. 1926 г.
19. **У глыбі Палесься.** Працяг „У палескай глушы".

РЫХТУЮЦЦА ДА ДРУКУ:

1. **На шляхох волі.** Поэма.
2. **Там, на Захадзе.** Драма.
3. **„Вайна да пабеднага канца".** Драма.

ЦАНА 1 р. 60 к.